

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра східної і слов'янської філології

Кваліфікаційна робота магістра

з арабської філології

на тему:

**ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ
МОВИ: СТАНОВЛЕННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ, ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ
МОВОЮ**

Студентки групи Мар55-23

факультету східної і слов'янської філології

денної форми навчання

Освітньої програми

Східна філологія: Арабська мова і література,

переклад, методика навчання

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови та

літератури (переклад включно),

перша – арабська

Хохун Ксенії Андріївни

Науковий керівник:

д. філол. наук, проф. Валігура О. Р.

Допущена до захисту

« ___ » _____ 2024 року

Завідувач кафедри

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

_____
(підпис)

_____
(ПІБ)

Київ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....		4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АРАБСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....		10
1.1	Термін як ключовий елемент термінологічної лексики: причини та передумови становлення.....	10
1.2	Історія походження юридичної термінології.....	15
1.3	Специфіка юридичної лексики сучасної стандартної арабської мови...	20
1.4	Підходи до класифікації юридичних термінів.....	23
1.5	Методологічні засади дослідження юридичної термінології.....	30
Висновки до розділу 1.....		33
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АРАБСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....		35
2.1	Шляхи формування юридичної лексики.....	35
2.1.1	Морфологічний спосіб утворення нових лексем.....	36
2.1.2	Синтаксичний шлях творення нових лексем.....	38
2.1.3	Лексико-семантичний шлях термінотворення.....	42
2.2	Запозичення в арабській юридичній термінології.....	45
Висновки до розділу 2.....		50
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІЮВАННЯ ТА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ СТАНДАРТНОЇ АРАБСЬКОЇ МОВИ.....		52
3.1	Особливості перекладу юридичних термінів.....	52
3.1.1	Галузевий розподіл юридичних термінів.....	53
3.1.2	Вплив регіоналізмів на переклад юридичних термінів.....	56
3.1.3	Функціонування юридичних термінів у культурно-релігійному контексті.....	59
3.2	Переклад арабських юридичних текстів українською мовою.....	62
Висновки до розділу 3.....		75
ВИСНОВКИ.....		77

АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	88
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Мова як динамічна структура перебуває у постійному розвитку залежно від вимог сьогодення. Кожній сфері людської діяльності притаманний певний лексичний пласт, який потенційно може виступати об'єктом поглибленого наукового дослідження. Історичний розвиток юридичної термінології в арабській мові підкреслює вплив ісламської юриспруденції та римського права, що сформувало основу сучасної юридичної лексики. Пласт юридичної лексики сучасної стандартної арабської мови має в своєму арсеналі значну кількість термінотворчих засобів, у яких втілена унікальна спроможність мови описувати як традиційні, добре відомі та вивчені явища, так і абсолютно нові та унікальні поняття.

Вважається, що саме подібна спроможність мови підлаштовуватися під нові для неї обставини, постійно віднаходити необхідні способи вирішення нових задач засвідчує її гнучкість та пластичність, демонструє її безупинний розвиток та прогрес щодо творення нових та збагачення вже наявних лексичних структур.

Функціонування юридичної термінології в арабському контексті вимагає глибокого розуміння її використання в реальних правових ситуаціях, а також взаємозв'язку між термінами, законодавчими актами та практикою судочинства. Арабське право відіграє важливу роль у міжнародних правових відносинах, особливо в контексті економічного та політичного співробітництва з іншими країнами. Глибоке знання арабської юридичної термінології є необхідною передумовою для точного формулювання договорів і забезпечення правової безпеки у міжнародній правовій практиці. Переклад юридичних термінів, що є важливим етапом у процесі міжнародної юридичної комунікації, також потребує детального вивчення, оскільки точність і зрозумілість термінології мають критичне значення для правозастосування.

Серед учених, які займалися вивченням юридичної галузі, можна виділити таких зарубіжних дослідників, як А. аль-Сувайді, Д. Ель-Алямї, М. Дж. Холл, Н. Ділан Рей, Н. Андерсон, Н. Карам, С. Салех, У. Беллентайн, Ш. Маллат та інші, з українських дослідників – Б. Стецюк, Г. Онуфрієнко, І. Усенко, Н. Артикуца, О. Серебренська, С. Кравченко, С. Головатий, Ю. Зайцев, Ю. Прадід та ін.

Щодо арабських мовознавців, які вивчають юридичну термінологію арабської мови, то варто виділити таких фахівців: Кармат Абдель Кадер, Галем Мухаммед, Мустафа Салемі, Нара Мухтар, Аміна Куват, Дауді Сіха, Бухнуш Амаль та ін.

Фундаментальний внесок у процес становлення сучасного українського сходознавства загалом та розвиток лексикологічних розвідок зробили наукові праці професора В. Рибалкіна («Класичне арабське мовознавство» 2003 р.). Питанням розвитку і становлення арабської суспільно-політичної та юридичної лексики, проблемам функціонування, специфіці їх відтворення в текстах сучасних засобів масової інформації присвячена дисертація, а також низка статей сучасного українського вченого І. Сівкова («Розвиток суспільно-політичної і юридичної лексики сучасної арабської літературної мови» 2008 р., «Формування суспільно-політичної та юридичної лексики арабської мови у класичний і посткласичний період (VII–XVIII ст.) 2007 р., «Арабська адміністративна лексика (XIX – поч. XX ст.) 2010 р.», «Регіоналізми в арабській термінології сімейного права країн Арабського Магрибу» 2018 р., «Особливості функціонування регіонально детермінованої термінології мови права країн арабського Магрибу (на матеріалі текстів сімейного законодавства та закону «про акти цивільного стану» 2019 р.). Дослідниця М. Тарнавська (Троєглазова) зосередила свій науковий інтерес на проблемі походження арабських юридичних термінів («Теоретичні засади дослідження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови» 2013 р., «Класифікація юридичних термінів (на матеріалі сучасної арабської літературної мови)» 2015 р., «Походження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови» 2015 р.). Ці науковці зробили вагомий внесок у дослідження арабської юридичної термінології та її перекладу в український правовий дискурс. Їхні наукові досягнення не лише поглиблюють розуміння арабської термінології, а й сприяють розвитку міжкультурного правового діалогу.

Дослідження арабської юридичної термінології є важливою складовою сучасного сходознавства, яка відкриває нові можливості для розуміння правових систем арабських країн та їх взаємодії з іншими правовими культурами. Вивчення цієї термінології є необхідною умовою для ефективної міжнародної юридичної комунікації, оскільки точність і коректність тлумачення юридичних термінів мають

безпосередній вплив на правозастосування. Залучення науковців, як зарубіжних, так і українських, до дослідження арабської юридичної лексики сприяє поглибленому розумінню специфіки правових відносин у арабському світі та розвитку міжкультурного правового діалогу. Усі ці фактори підтверджують важливість вивчення юридичної термінології як інструменту для забезпечення правової стабільності та міжнародної співпраці в сучасному глобалізованому світі. Оскільки правова система кожної країни нерідко відображає її культурні, релігійні та історичні особливості, дослідження арабської юридичної термінології стає ключовим аспектом не лише для юристів і перекладачів, але й для широкої аудиторії, яка прагне зрозуміти взаємодію між різними правовими системами та їхній вплив на глобальну правову практику. У цьому контексті важливим є подальший розвиток спеціалізованих досліджень та навчальних програм, спрямованих на підвищення кваліфікації фахівців у сфері арабського права та міжкультурної юридичної комунікації, що сприятиме зміцненню правової взаємодії на міжнародному рівні та забезпеченню більш ефективної співпраці в глобальному правовому середовищі.

Актуальність роботи обумовлена зростаючою тенденцією у сучасних мовознавчих розвідках до активного дослідження терміносистем різних мов світу, в тому числі східних. Існує нагальна потреба у визначенні оптимальних способів перекладу арабської юридичної термінології на тлі посилення міжнародної співпраці України з країнами Близького Сходу задля розв'язання кризових ситуацій у політично-правовому дискурсі.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей термінотворення, функціонування та перекладу термінів арабомовного юридичного дискурсу.

Завданнями дослідження є:

- визначити теоретичні засади дослідження юридичної термінології;
- розробити методiku дослідження арабської юридичної термінології;
- з'ясувати становлення і шляхи формування арабської юридичної термінології;
- дослідити функціонування та специфіку перекладу юридичних термінів українською мовою.

Об'єктом дослідження є арабські юридичні терміни, відображені у наукових та практичних джерелах в галузі юриспруденції.

Предметом дослідження стали способи творення, функціонування і специфіка перекладу юридичної термінології.

Матеріалами дослідження є арабомовні тексти юридичної тематики із статей, отриманих з Інтернет-джерел, що висвітлюють питання права та договірних зобов'язань. Вибір такого матеріалу дозволив дослідити специфіку правової термінології та її актуальне використання в арабомовному правовому дискурсі, а також 150 лексем-термінів, відібраних методом суцільної вибірки з багатомовних та тлумачних словників сучасної арабської юридичної лексики, а саме: «Короткий арабсько-український / українсько-арабський юридичний словник базових лексико-термінологічних одиниць» (автор - М. Троеглазова), «Mini Dictionnaire Juridique (Français-Anglais-Arabe) pour les Débutants en Droit» (Husam Ma'ayah), Glossary of Legal Terminology English – Arabic (Ayman Khatib).

Для реалізації поставлених завдань було залучено такі **методи** дослідження:

– метод зіставного аналізу слугував визначенню подібних та відмінних прийомів перекладу різних за етимологією, структурою та способом творення слів-термінів;

– описовий метод використаний з метою детального комплексного дослідження та характеристики термінів, які стали об'єктом перекладу;

– метод суцільної вибірки залучено з метою формування корпусу досліджуваних лексем-термінів;

– структурний метод забезпечив аналіз словотвірної специфіки термінів, які належать до юридичної галузі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше здійснено комплексний аналіз юридичної термінології сучасної стандартної арабської мови, з акцентом на її становленні, функціонуванні та особливостях перекладу українською мовою. Вперше висвітлено специфіку юридичної лексики, її еволюцію під впливом культурних і правових традицій арабських країн, а також методи термінотворення, зокрема морфологічний, синтаксичний і лексико-семантичний.

Уточнено теоретичні засади дослідження юридичної термінології, що дозволяє краще зрозуміти її роль у правозастосуванні.

Новим є виявлення структурно-семантичних особливостей юридичних термінів та їхній вплив на процес перекладу, що підкреслює значення точності і зрозумілості в міжнародній юридичній комунікації.

Розроблено глосарій юридичної термінології арабської мови, який охоплює основні терміни та вирази, що застосовуються в правовій практиці арабських країн.

Практичне значення результатів дослідження визначається можливістю їх використання під час викладання навчальних дисциплін з «Історії арабської мови», «Лексикології», «Лінгвокраїнознавства», «Практичного курсу перекладу», «Перекладу юридичної термінології арабської мови», «Теорії та практики перекладу з арабської мови», розробки навчальних курсів і спецкурсів, присвячених термінознавству та словотвору, підготовки навчально-методичних матеріалів із зазначених предметів. Матеріали цього дослідження можуть бути застосовані студентами, філологами та перекладачами при підготовці до практичних і семінарських занять з арабської мови, а також для створення рефератів, курсових і дипломних робіт. До того ж наукова розвідка може стати основою для подальших досліджень, присвячених перекладу вузькоспеціалізованої, в тому числі арабської юридичної термінології. Підбірка матеріалів може слугувати для укладання словників юридичної лексики.

Апробація результатів кваліфікаційного дослідження магістра проводилася на студентській науковій конференції «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК», присвяченій 220-річчю Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди (24 жовтня 2024 р.). Тема доповіді: «Становлення, функціонування та переклад арабської юридичної термінології». Тези доповіді опубліковано у збірнику матеріалів наукової конференції (с. 27-29).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків до всієї роботи, анотації арабською мовою, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків.

У вступі кваліфікаційної роботи магістра ми визначили актуальність теми, мету, завдання, об'єкт, предмет, матеріали дослідження, методи, наукову новизну, практичне значення, апробацію результатів.

У першому розділі магістерської роботи досліджено теоретичні засади арабської юридичної термінології. Зокрема, розглянули термін як ключовий елемент термінологічної лексики: причини та передумови становлення, дослідили історію походження юридичної термінології, окрему увагу приділили класифікації походження юридичної термінології, з'ясували специфіку юридичної лексики сучасної стандартної арабської мови та описали методологічні підходи до їх дослідження.

У другому розділі проаналізували становлення та шляхи формування арабської юридичної термінології. В межах цього розділу ми окреслили основні шляхи, за якими утворюється юридична лексика в арабському контексті. Зокрема, ідентифікували морфологічні, синтаксичні та лексико-семантичні методи термінотворення, які використовуються для створення нових юридичних термінів, а також розглянули вплив запозичень на розвиток арабської юридичної термінології та внесок у забезпечення точності і ефективності правових комунікацій.

У третьому розділі з'ясували функціонування арабської юридичної термінології та проаналізувати тексти юридичного характеру з арабської мови. Також у практичній частині ми класифікували терміни за тематичними критеріями, розглянули специфіку поєднання двох правових систем (релігійної та світської) арабського сімейного права, дослідили вплив регіоналізмів на правову мову.

У Висновках підведено підсумки здійсненого дослідження, окреслено перспективи подальших досліджень.

У Додатках наведено глосарій юридичної термінології арабської мови, який охоплює ключові терміни та поняття юридичної практики арабських країн.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АРАБСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Термін як ключовий елемент термінологічної лексики: причини та передумови становлення

Можна впевнено стверджувати, що поняттю «термін» належить чільне місце практично в будь-якій сфері людської діяльності, адже саме термін значною мірою визначає шлях формування тієї чи іншої галузі і так само зазнає трансформацій під впливом різноманітних факторів. Юридична термінологія як складова наукової термінології також відповідає зазначеним критеріям, оскільки значна кількість правничих галузей можуть розглядатися як окремий об'єкт наукового дослідження.

Останнім часом різні галузі термінології викликають неабиякий науковий інтерес серед лінгвістів. Одразу ж виникає потреба надати чіткого визначення поняттю «термін», проте, попри велику кількість спроб мовознавців це визначення сформулювати, питання залишається відкритим. З великою ймовірністю цю проблему викликає багатофакторність самого поняття.

Термін є однією з найбільш багатогранних і невизначених лексичних одиниць, що має численні підходи до свого визначення. Ряд науковців намагаються надати терміну чітке логічне визначення, інші – розкрити його зміст через опис. Існують також спроби виділення терміна шляхом порівняння з іншими одиницями, пошук суперечливих підходів для уточнення поняття, а деякі намагаються обмежитися лише «робочим визначенням», щоб забезпечити тимчасову визначеність терміну.

Деякі науковці у процесі трактування поняття «термін», керуються тією чи іншою відмінною рисою чи їх сукупністю, для того, щоб відокремити терміни від загальноживаної лексики. На думку Т. Сейворі (1967), визначальною рисою термінів, що принципово вирізняє їх серед інших лексичних одиниць, є емоційна нейтральність, «в зв'язку з чим наукові тексти сприймаються так, ніби вони створені роботом» (р. 112).

Академічний тлумачний словник визначає термін як:

- 1) слово або словосполучення, яке позначає чітко визначене спеціальне поняття в тій чи іншій галузі знань, як-от наука, техніка, мистецтво або суспільне життя;
- 2) будь-яке слово чи вислів;
- 3) слово або вираз, що використовується в певному середовищі, на певній території, або серед людей певної професії (Білодід, Бурячок, & Гнатюк 1979, с. 88).

Термін (лат. «terminus» – божество меж і кордонів) є елементом історично сформованої термінологічної системи, який служить для визначення конкретного поняття та його взаємозв'язку з іншими поняттями. Це слово або словосполучення, яке забезпечує точну комунікацію серед фахівців певної галузі, належить до словникового складу мови і підпорядковується її граматичним і семантичним законам (Пономарів 2000, с. 91).

Мамдух Мохаммад Хасар, посилаючись на слова доктора Махмуда Фахмі Хаджасі в своїй праці, зазначає (2015), що «термін є словом або групою слів, що використовуються для точного вираження понять і позначень конкретних матеріальних об'єктів або явищ».

Ось чому, попри тривалі спроби надати чіткої дефініції поняттю «термін», яка б максимально відображала суть цього феномена, так і не вдалося вивести одну універсальну. Значна кількість лінгвістів пропонують власні трактування, що зумовлено не тільки мультифакторністю самого поняття, але й різноманіттям поглядів на означуване явище. Безумовно, подібний стан речей створює проблему для повноти та комплексності означення терміну як категоріальної одиниці (Кравченко 2019, с. 66). Деякі дослідники вважають, що процес диференціації терміну від загальноживаного слова обумовлений методологією дослідження, яка має здійснюватися від початкового формування структури конкретного мовного явища з подальшим зверненням до текстів задля можливості встановлення відповідності плану вираження плану змісту.

Термін, на нашу думку, є динамічною одиницею, яка постійно змінюється та розвивається залежно від потреб конкретної сфери. З часом терміни уточнюються, оскільки виникає потреба в нових або точніших позначеннях для певних явищ чи

процесів. Це підтверджує ідея, що терміни не з'являються раптово, а створюються поступово, коли стає очевидною їхня необхідність у мовній практиці.

Ці твердження підкреслюють загальноприйнятту думку, що у науковому мовленні спостерігається тенденція до варіативності, тобто до використання менш жорстких і категоричних формулювань. Це зумовлено як змінами в суспільстві та технологіях (екстралінгвістичні фактори), так і розвитком самої мови (лінгвістичні фактори). В результаті, наукові висловлювання стають більш гнучкими та адаптованими до нових умов. Щодо останніх, то їх академік В. Вернадський (1989) визначив як «нестійку динамічну рівновагу» (с. 260).

Отже, ретельне дослідження терміноодиниць, які входять до термінополя науки, становить важливий етап наукової розвідки.

Літературна норма охоплює в тому числі і таке поняття як стандартизовані галузеві терміносистеми (Глухова 2015, с. 16).

Кожна галузева терміносистема не створює окрему мову, а є частиною вже існуючої мови, функціонуючи в межах її лексичних і граматичних норм. Коли в певній галузі відсутні термінологічні словники, фахівці вважають, що для встановлення зв'язків між термінами єдиним можливим шляхом є аналіз мовленнєвих форм термінів. Це дозволяє дослідникам вивчити їхні структурні ознаки, що дає змогу чітко визначити значення термінів і виявити їх взаємозв'язки в контексті (Кравченко 2019).

Процеси термінологічної модернізації та термінологічної стандартизації є невід'ємною складовою загальної лексичної модернізації та лексичної стандартизації як визначальної тенденції формування корпусу мови. Згадані процеси можна визначити як комплекс заходів термінологічного планування, що відіграє важливу роль у нівелюванні технічних комунікаційних бар'єрів (Budín 1994, p. 62), яке опирається на сутність процесів модернізації та стандартизації. Можемо узагальнено сказати, що термінологічне планування – це злагоджена процедура з термінологічної модернізації та стандартизації, яка має на меті формування та розвиток відповідних термінологій, які поки є відсутніми у мові-реципієнті (Picht, & Draskau 1985, p. 17).

Термінологічне планування за будь-яких умов має централізований характер, не дивлячись на те, що може здійснюватись як відповідними установами, так і фізичними особами.

Сучасна лінгвістика ставить перед термінами низку вимог, яким вони мають відповідати. Визначимо найсуттєвіші:

- термін має функціонувати у відповідності до правил і норм конкретної мови;
- терміну має бути притаманна систематичність;
- ще одна важлива риса терміну – це дефінітивність, яка передбачає співставлення терміну з конкретним визначенням, що відображається у відповідному понятті;
- терміну притаманна певна незалежність від контексту;
- термін має вирізнятися точністю;
- термін має бути коротким, щоправда цей критерій може вступати у певну суперечність з точністю, тобто повнотою терміну;
- терміну має бути притаманна однозначність. Слід однак зауважити, що ця однозначність має бути в межах однієї терміносфери, оскільки полісемія термінів є досить явище поширеним;
- у термінології має бути відсутня така риса як синонімічність, що може утруднювати процес коректного сприйняття лексеми;
- терміни мають бути експресивно нейтральними;
- термін має вирізнятися і певною милозвучністю (тобто повинна бути реалізована вимога евфонії), тому не рекомендується у процесі творення термінів залучати діалектизми, жаргонізми чи варваризми (Д'яков, Кияк, & Куделько 2000, с. 11-12).

Терміни формують лексичний пласт, яким послуговується та чи інша сфера людської діяльності, що зумовлює поділ на загальноживані слова та спеціальну лексику. Цей поділ зумовлений появою нових ідей, концепцій, для яких раніше не існувало лексичних одиниць. З появою нових понять завжди виникають й нові лексичні одиниці, необхідні для їх точного вираження. Таким чином, терміни і

термінологічна лексика перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки розвиток термінів сприяє формуванню термінологічної бази у відповідній галузі знань.

Під поняттям «спеціальна лексика» розуміємо ті лексичні засоби, які певним чином пов'язані із професійною діяльністю людини. Спеціальна лексика включає лише ті терміни, що мають специфічне значення в певних галузях знань або професійних сферах і використовуються в рамках конкретних контекстів (Бондарчук, & Чумаченко 2020).

Щодо розділення понять «професійна лексика» та «термінологія», то тут маємо досить складну ситуацію. Частина мовознавців вважають ці поняття тотожними, інші їх чітко розрізняють, ще ряд фахівців говорять про певні спільні критерії (Д'яков, Кияк, & Куделько 2000, с. 13). Л. Азарова та В. Химич зазначають (2023), що професіоналізми можна визначити як терміни, що використовуються в певних професійних або технічних сферах для позначення спеціальних понять, знарядь чи продуктів праці, виробничих процесів.

Існує думка, що межа між термінологічною та загальноживаною лексикою є досить умовною та нестабільною, це зумовлено не стільки історичними, скільки функціональними факторами. У мові постійно відбуваються два обернено пропорційні процеси: перехід загальноживаного слова у термін (термінізація) та вживання спеціального слова в побутовому контексті (детермінологізація). Термінізація передбачає використання однієї з ознак лексичного значення, і яка стає «загальною ідеєю» для терміну, а згодом конкретизується, уточнюється відповідно до змісту наукового поняття.

Якщо з визначенням поняття «термін» пов'язані активні дискусії серед науковців, то щодо поняття «термінологія» лінгвісти більш одностайні. Переважна більшість мовознавців сходяться на думці, що термінологія – це сукупність термінів тієї чи іншої галузі людської діяльності. Звичайно наявні деякі розбіжності, але вони не є суттєвими.

Одним з найпродуктивніших шляхів поповнення термінологічної лексики є, безумовно, переклад (Budin 1994). В ситуації, коли мова перекладу не має відповідних лексичних одиниць, саме на перекладачеві лежить відповідальність за створення

лексичного відповідника у мові перекладу, коли вони натрапляють на лакуни. Досить часто перекладачі натрапляють на такі лакуни у технічному перекладі (Глухова 2015).

1.2 Історія походження юридичної термінології

Арабська юридична термінологія має глибокі історичні корені, тісно пов'язані з розвитком ісламської правової системи та арабської мови як такої. Термінологія виступає ключовим фактором у свідомому впливі на мову. Говорячи про сьогодення, можна сказати, що знакові історичні процеси, які мали безпосередній вплив на процес термінотворення в арабській мові, детально проілюстровані у наукових арабських дослідників-мовознавців.

Арабська юридична термінологія формувалася протягом століть, відображаючи розвиток суспільства та правових інституцій арабського світу. Кожен період історії додавав свої унікальні елементи, які відображали як релігійні, так і соціально-правові зміни.

Українські дослідники І. Сівков та М. Тарнавська досліджували історію походження та розвиток юридичної термінології стандартної арабської мови. Згідно точкою зору М. Тарнавської (2015), існували два джерела, які вплинули на мовний розвиток правової термінології в арабських країнах. По-перше, це ісламська юриспруденція, представлена фікгом та його правотворчими нормами, хадисами юридичного змісту і юридичними нормами, що базувалися на теоретичних принципах арабських шкіл. По-друге, важливу роль в цьому процесі відіграло римське право.

Згідно з нормами фікху, слід враховувати не тільки аяти Корану, а й хадиси – розповіді про пророка Мухаммада, що стосуються різних аспектів релігійно-правового життя мусульман. Хадиси вважаються другим авторитетним джерелом права, після Корану (Троєглазова 2013, с.130).

Римське право вплинуло на арабську культуру через європейський колоніалізм, але його вплив на релігійні аспекти арабської культури був обмежений. В арабському світі, особливо в ісламських країнах, основним правовим джерелом залишався шаріат – релігійне право, яке визначає норми поведінки, права і обов'язки мусульман.

Зі становленням ісламу в VII столітті виникла нова юридична система – шариат («شرعية»), що охоплювала всі сфери життя мусульман. Основою будь-якої релігії є віра, і для ісламу ця віра ґрунтується на Корані та Сунні й п'яти стовпах ісламу (віра в Аллаха, молитва, піст, милостиня, паломництво) (أحمد أبو الوفا 2009). Разом із розвитком цієї правової системи з'явилися основні юридичні терміни, які використовуються й до сьогодні.

Коран («القرآن الكريم») - це священне письмо ісламу, вважається словом Аллаха, яке було передано Пророкові Мухаммадові архангелом Габріїлем. У Корані написано: «Він (Аллах) узаконив для вас в релігії те, що заповідав Нухові, відкрили ми тобі, і що заповідали ми Ібрагімові, та Мусі, та Ісі: Тримайте прямо віру і не розділяйтеся у ній». Це свідчить про те, що через релігію Аллах передає людині закон, який регулює моральний аспект її життя і визначає основи для формування юридичного закону. Таким чином, людина, використовуючи закон, дарований Богом, може розробляти власні правила (Хаустова, & Юхименко 2019). Священна книга містить основні принципи віри і норми моралі, базові правові положення, які охоплюють питання спадковості, покарання, свідчень, договорів та інших сфер суспільного і приватного життя. Ці терміни були закріплені у писемних джерелах і використовувалися для формування юридичних норм. Наприклад, термін «حد», що означає «покарання» або «межа», він використовувався для визначення певних покарань за тяжкі злочини, такі як крадіжка чи адюльтер. Це є частиною кримінального права в шариаті. Інший приклад – термін «فرائض», що вказує на обов'язкові релігійні зобов'язання такі як молитва («صلاة»), пост («صوم») і благодійність («زكاة»), включаючи правила спадщини та розподілу майна. Окрім того, це слово також охоплює правила спадщини та розподілу майна згідно з шариатом. Що стосується терміна «نكاح», то він описує шлюбний контракт, який в ісламі розглядається як важлива соціальна і релігійна угода. Цей союз регулює як духовні, так і матеріальні аспекти подружніх стосунків, спрямованих на гармонію та взаємоповагу між партнерами.

С

унна («سنة»), що складається з висловів «الحديث» («хадиси»), доповнює правову систему, формуючи комплексну структуру арабської юридичної термінології. Її значення можна порівняти з законами, які деталізують та пояснюють виконання

релігійних обов'язків, таких як молитва, піст і збирання податків (закят). Крім того, Сунна встановлює правила поведінки та суспільні норми, створюючи гармонійний зв'язок між духовними та соціальними аспектами життя. «ijmā» і «qiyās» є двома важливими джерелами ісламського права (шаріату), які доповнюють Коран і Сунну. «ijmā» – це консенсус або одностайність в ісламській спільноті з певного питання. «ijmā» є важливим джерелом права, особливо там, де Коран і Сунна не надають чіткої відповіді. «qiyās» – це метод, який використовується в ісламському праві для вирішення нових юридичних питань, спираючись на вже існуючі правила в Корані або Сунні. Це дозволяє мусульманам знаходити рішення питань, які не були безпосередньо згадані в святих текстах. Обидва методи допомагають адаптувати ісламське право до змін у суспільстві та нових обставин.

В свою чергу, шаріат охоплює не лише визначення норм публічного і приватного права, відомих як фікг («فقه»), але також охоплює аспекти повсякденного життя, такі як правила гігієни, релігійні обряди, норми ввічливості та етикету. Завдяки цьому шаріат стає основою формування свідомості мусульманина і слугує прикладом у питаннях віри, моралі та соціального життя.

Класичний період ісламської юриспруденції (VIII–X століття) став одним із найважливіших етапів у розвитку арабської юридичної термінології, зокрема формування фікгу (ісламської правової науки). У цей час сформувалися основні правові школи (мазхаби), такі як ханіфітська, маликітська, шафіїтська і ханбалітська, які внесли свій вклад у розвиток права. Правознавці та муфтії активно працювали над створенням юридичних концепцій та термінів, систематизуючи існуючі знання. Методологія фікгу базується на трьох основних складових: Корані, хадисах та роботах факігів («فقهاء») — вчених, які працювали в сфері становлення та виконання правових норм у період розвитку ісламської держави (Сівков 2008). Фікг, який є галуззю юриспруденції, виник у відповідь на необхідність точного формулювання правових понять та визначень. Він виконує суттєву роль у розвитку ісламської юридичної термінології, забезпечуючи точність та чіткість правових понять у контексті сучасних умов. Тому більшість лексики походить з священних аятів Корану, які мають правовий зміст. Звісно, аяти ми не можемо ототожнювати з юридичними

джерелами, оскільки вони містять лише деякі норми, що стали правовими в арабських країнах в процесі їх історичного розвитку. Необхідність формулювання точних правових понять зумовила до появи фікгу, як галузі юриспруденції.

Порівнюючи європейські і ісламські країни, можна відзначити, що в європейських країнах існує розмежування між правом і релігією, на відміну від деяких арабських країн, де ісламська юриспруденція фікг відіграє значущу роль і може впливати на правові практики. У Європейських країнах принцип секулярності сприяє відокремленню церковних і правових сфер, завдяки чому їхня правова система меншою мірою підпадає під вплив релігії. На відміну від цього, в Арабських країнах ісламське право визначається фікгом та іншими юридичними нормами, які мають коріння в ісламській традиції. Однак, не зважаючи на секулярний характер правових систем у багатьох європейських країнах, існують складнощі у розумінні правових понять, особливо коли виникає необхідність перекладу ісламських юридичних термінів, таких як фікг, на мову, яка має відмінний юридичний контекст (Сівков 2008).

Законодавство арабських країн виявляє значні відмінності від нашого, тому визначення та переклад конкретних термінів може бути складним завданням, яке важко вирішити лише на основі володіння мовою. Знаходження правильних еквівалентів також може вимагати розуміння принципів шаріату.

Працюючи над арабськими юридичними текстами, ми повинні враховувати дану складову арабської правової норми, щоб досягти адекватного перекладу та сприйняття цих текстів. За нормами фікгу, окрім аятів, аналізу підлягають й хадиси (розповіді про пророка Мохаммеда, його життя, повчання, вчинки, які пов'язані з релігійно-правовими нормами мусульманської спільноти того часу). Хоч вони й не мають сили державно-нормативного акту, проте встановлюють звичаї ведення справ арабів в повсякденному житті.

Римське право, яке розвивалося протягом століть в межах Римської імперії, суттєво вплинуло на правові системи різних народів, зокрема й на арабську юридичну термінологію. Цей вплив почався ще в епоху Римської імперії, коли території Середземномор'я та Близького Сходу були під контролем Риму. Правові норми,

принципи і терміни римського права, що мали універсальне значення, проникали в правову культуру регіону, завдяки чому виникали спільні поняття для різних народів.

Після падіння Римської імперії арабські вчені почали адаптувати римські юридичні поняття, інкорпоруючи їх у свою правову систему, зокрема під час становлення ісламського права (фікх). Це призвело до створення нових термінів та понять, які, хоч і мали арабські корені, були безпосередньо пов'язані з римським правом.

Наприклад, термін «манципація» (який у римському праві означав формальний спосіб передачі права на власність) отримав своє відображення в арабських юридичних джерелах як «وضع يده عليه», що буквально означає «поклав руку на нього». Крім того, римське право надало основи для розвитку таких понять, як «узурпація» (незаконне заволодіння) і «узурпатор» (особа, яка незаконно заволодіває майном). Арабські терміни, які відповідають цим поняттям, – «غضب» та «غاضب» – демонструють цю схожість (Троєглазова 2015, с.172).

Арабські юристи активно використовували терміни, запозичені з латинської мови, і адаптували їх до своїх юридичних систем. Це призвело до формування специфічної юридичної термінології, яка включала слова, що мали спільне походження, як-от «الفقه» (з лат. «(juris) prudentia») – закон; «رأي» (з лат. «opinio») – переконаність у правомірності (Bearman 2014, р. 13).

Таким чином, римське право суттєво вплинуло на розвиток арабської юридичної термінології, збагачуючи її новими поняттями, які, залишаючись в рамках ісламського права, допомогли сформувати більш точну і систематизовану правову мову.

У період Османської імперії (XVI–XIX століття) арабська юридична термінологія зазнала значного впливу османської правової системи, що проявилось в кодифікації права та уніфікації термінів. Одним із головних документів цього часу став Кодекс Маджалла, який систематизував основи ісламського цивільного права на основі ханіфітської школи. Маджалла містила численні юридичні терміни, які стали загальноновживаними і використовувалися в офіційних судових документах (Сівков 2008).

Крім того, у цей час активно працювали видатні правознавці та юристи, які розробляли нові юридичні концепції, формуючи правову думку, що впливала на правову систему. Судові реформи, спрямовані на модернізацію правової системи, призвели до формалізації юридичних термінів і створення нових судових органів. На початку XIX століття західні правові системи почали впливати на Османську імперію, що призвело до появи нових термінів і концепцій. Незважаючи на цей вплив, термін «шаріат» залишався основою правової системи, і його інтерпретація ставала більш адаптивною. Активно розвивалася юридична література, в якій правознавці аналізували закони, писали коментарі та навчальні посібники, що сприяло систематизації та популяризації юридичної термінології в арабських країнах.

Сучасний етап становлення арабської юридичної термінології визначається не лише потребою в розвитку власної термінології, але й в адаптації та узгодженні її з європейськими стандартами. Переклад юридичних документів з європейської мови на арабську вимагає не лише лінгвістичних знань, але й розуміння правових термінів та концепцій в обох культурах. Головна мета полягає у пошуку адекватних арабських термінів, які точно відображають значення європейських термінів та понять. Цей процес може включати створення нових термінів, адаптацію існуючих та стандартизацію вживання термінології в арабському юридичному середовищі. Цей підхід сприяє взаєморозумінню та узгодженню між різними правовими системами і забезпечує точність та ясність юридичних текстів під час перекладу та адаптації їх в арабському контексті.

Отже, сучасна арабська юридична термінологія є результатом складного процесу, в якому переплітаються елементи класичного та сучасного права. Цей процес відображає динаміку розвитку арабського права та його адаптацію до нових соціально-економічних і політичних умов.

1.3 Специфіка юридичної лексики сучасної стандартної арабської мови

Новою тенденцією у галузі сучасного загального мовознавства є виокремлення та активне формування основних положень юридичної лінгвістики, об'єктом дослідження якої став юридичний дискурс у поєднанні з мовою права. Юридична

лінгвістика зосереджується на питаннях та проблемах конкретизації статусу мови права в межах різних терміносистем, дефініції спільних та відмінних ознак структури та процесу функціонування мови права, дескрипції специфіки юридичного мовлення, міжмовних еквівалентів та шляхів перекладу юридичних термінів, компаративний аспект структурно-функціональних аспектів юридичної термінології та ін.

Галузева лінгвістика досліджує, як особливості природної мови відображаються в праві. Природна мова не лише підпорядковується правовим нормам, але й слугує основним інструментом для здійснення правових дій та вираження їхніх результатів.

Мова юридичних текстів визначається чіткістю та зрозумілістю, які досягаються за допомогою використання у мовленні загальноповживаних та зрозумілих суб'єктам правовідносин лексичних одиниць, граматичних конструкцій, стилістичних фігур та безпосередньо юридичних термінів.

«Велика українська юридична енциклопедія» репрезентує поняття «юридична термінологія» як комплекс термінів, який слугує вираженню системи правових понять і покликаний реалізувати потреби комунікації у сфері юридичної теорії та практики (Петришин 2017, с. 893). А «юридичний термін» – лексема або словосполучення, яке використовується для вираження того чи іншого поняття у правничій галузі життя суспільства і має власне чітке визначення в юридичній документації (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях і т. ін.). Арсенал юридичних термінів становить юридичну термінологію (Артикуца 2007).

Ще одне визначення поняття «юридичний термін» наведено у «Словнику юриста» – «словесне позначення державно-правових понять, за допомогою яких визначається та закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави» (Голубовська та ін. 2012, с. 43).

Окрім суто юридичних термінів, що використовуються для позначення певних номенклатур, існує також застосування специфічних назв для різних правових елементів: це включає установи та організації, урядові, неурядові та міжнародні органи, посади, офіційні правові документи, державні нагороди тощо. Юридична

термінологія визначається як досить неоднорідна за своїм складом, оскільки в ній можна виділити термінологію права та термінологію правознавства (юриспруденції). Така різниця виникає через різні сфери використання цієї термінології – в офіційно-діловій та науковій сферах.

Ряд дослідників звертають увагу на той факт, що загальноживана лексика та юридична термінологія дуже близькі та надзвичайно подібні (Сівков 2007, с. 120-132). Справа в тому, що юридична термінологія як одна із галузей суспільно-політичної лексики, не має окремих способів створення слів, і тому в морфологічному аспекті абсолютно і повністю співвідносна з загальнолітературними словами.

В структурі як суспільно-політичної лексики загалом, так і в юридичній галузі зокрема, І. Сівков виокремлює два підвиди термінів:

а) терміни із загальним значенням (використовуються також у розмовно-народній мові, відомі та зрозумілі широкому загалу), наприклад, «سلطة» – «влада»;

б) спеціально марковані суто юридичні терміни, яким притаманний специфічний правовий зміст, наприклад, «ترسيم الحدود» – «демаркація кордонів».

Щодо характерних рис юридичного терміну, то варто виділити однозначність (один і той самий термін у різних нормативно-правових актах має вживатись тільки в одному значенні; однозначність терміну втілюється лише в межах певного типу нормативно-правових актів, а не в окремій галузі права або юриспруденції загалом), загальновизнаність (лексему слід експлікувати за нормами літературної мови), дотримання специфічного змісту в кожному правовому акті, стилістична нейтральність, брак експресії, відсутність конотативних значень. Саме виходячи з цих специфічних рис низка вчених акцентують увагу на тому, що в мові закону має бути відсутнє будь-яке емоційне забарвлення. Тексти нормативно-правових документів мають вирізнятися нейтральністю та до певної міри безликістю, без жодних стилістичних тропів, що можуть викликати певну двозначність (Сівков 2002, с. 17-22).

Отже, як показує практика, питання диференціації юридичної лексики в потоці суспільно-політичного термінологічного поля є досить складним, адже значення складових частин цієї лексичної системи надає їй змогу для реалізації не тільки

в низці підгалузей суспільно-політичної терміносистеми, так і взагалі у нетермінологічному дискурсі. Наявна велика кількість спільних рис між термінологічною лексикою у юриспруденції та політології, сюди ми можемо віднести назви політичних подій, державних установ, організацій, посад, нормативно-правових актів та інше. Ретельний аналіз втілення елементів цього масиву лексики засвідчує, що вони синхронно використовуються як у тестах юридичного, так і політичного спрямування для номінації поняття, які належать до царини як політології, так і юриспруденції. До прикладу, лексема «انتخابات» - «вибори» знайшла своє широке втілення у нормативно-правових актах (конституції, закони), і в той же час у новинних повідомленнях засобів масової інформації.

1.4 Підходи до класифікації юридичних термінів

Перш ніж приступити до класифікації юридичних термінів, важливо звернутися до суті самого поняття юридичної термінології, яка є унікальною і відзначається своєю неоднозначністю. Під час аналізу різних джерел правової науки, ми визначили декілька тлумачень терміну «юридичний термін», а саме: 1) юридичний термін – це вираз або словосполучення, що відображає концепції із сфери правового вирішення суспільних питань і має точне визначення, надане у юридичних джерелах, таких як законодавчі акти, юридичні словники, та науково-правові праці (Любченко 2015); 2) юридичний термін – це лексема, що служить як «контейнер» для зберігання специфічного юридичного значення, яке в іншому контексті може бути невідомим або малозрозумілим (Nayakawa S., Nayakawa A., & MacNeil R. 1991); 3) юридичний термін слід розглядати як «будь-яке слово чи словосполучення, яке виконує номінативну функцію та конкретизує ключове поняття елемента правової системи, такого як гіпотези, диспозиції та санкції» (Артикуца 2009, с. 39); 4) юридичні терміни – це не просто слова, а специфічні інструменти, які мають завдання чітко визначати межі правової системи і точно вказувати на права та обов'язки індивідів (Austin 2009).

На нашу думку, юридичний термін – це важливий інструмент правової мови, який дозволяє чітко визначати й закріплювати поняття, що стосуються державного та

правового устрою. За допомогою цих термінів формуються нормативно-правові акти, що регулюють права, обов'язки та взаємодію індивідів у суспільстві.

Багато вчених і дослідників, таких як Б. Стецюк, Г. Онуфрієнко, І. Усенко, Н. Артикуца, О. Серебренська, С. Кравченко, С. Головатий, Ю. Зайцев, Ю. Прадід та ін., проводили дослідження в галузі юридичної термінології, вони займалися вивченням юридичних термінів та їх відношення до правових понять (Клочко 2009, с. 223).

Характеризувати юридичну термінологію неможливо без застосування диференційованого підходу. Сучасні дослідження підкреслюють, що правова мова є віддзеркаленням не лише змісту законодавчих актів, але й соціокультурних аспектів, які відіграють ключову роль у формуванні юридичних термінів. Термінологія є важливим елементом правової комунікації, що забезпечує точне визначення правових понять та забезпечує зрозумілість і ясність у суспільстві.

У цьому контексті класифікація юридичних термінів, запропонована М. Тарнавською, виступає важливим інструментом для розуміння структури та функцій юридичної лексики в арабській мові. З метою забезпечення «зрозумілості» та «ясності» для громадськості, дослідниця поділяє юридичні терміни за наступними категоріями, зокрема: терміни загального значення, спеціально-технічні та спеціально-юридичні терміни. Ця класифікація дозволяє не лише структурувати юридичну лексику, але й глибше зрозуміти її функціонування в межах правових текстів. Окремо буде проаналізовано використання кожної з цих категорій у різних контекстах, що дозволяє оцінити їхнє значення для точності і коректності перекладу. У ході аналізу ми також звернемо увагу на взаємозв'язок цих термінів між собою та їхнє застосування в різних сферах права, що є важливим для розуміння специфіки юридичної мови та правильного перекладу правових документів.

1. Терміни загального значення, або загальноповживані терміни представляють собою щоденні, широко використовувані найменування ознак, об'єктів, дій та явищ, які мають однакове значення. Ці терміни широко використовуються у науковій та художній літературі, ділових документах та законодавстві, і їх розуміють більшість людей. У нормативно-правових текстах терміни загального значення

використовуються як у вузькому, так і в широкому контексті. Основна риса цих термінів полягає в їхньому вживанні в нормальному значенні. Використання загальноновживаних термінів у їх звичайному значенні є основною характеристикою цієї групи. До цих термінів належать, наприклад: «قانون» – «закон»; «محكمة» – «суд»; «قاض» – «суддя»; «محام» – «адвокат»; «شاهد» – «свідок»; «مخالف» – «порушник»; «دعوى» – «позов»; «عقد» – «контракт, угода»; «إثبات» – «доказ»; «حق» – «право»; «عقوبة» – «покарання»; «مسؤولية» – «відповідальність»; «نظام» – «система», «порядок»; «لاجئ» – «біженець»; «طرف» – «сторона»; «عامل» – «працівник»; «شريك» – «співучасник»; «بينة» – «доказ»; «قرار» – «рішення»; «إجراءات» – «процедури» (Тарнавська 2015, с. 86).

Деякі вчені зауважують, що повсякденна лексика не завжди відповідає вимогам точності й стислості, які вимагаються в законодавчих актах. Існування юриспруденції неможливе без використання загальноновживаних термінів, оскільки вони є необхідними для вираження думок, забезпечення зрозумілості та доступності законодавства. Можна стверджувати, що більшість термінів у законодавстві є загальноновживаними словами.

2. Спеціально-технічні – це терміни, що мають значення в спеціалізованих галузях, таких як медицина, біологія, техніка, соціологія, економіка, і використовуються в законодавстві та юриспруденції. Наприклад: «قواعد المرور» – «правила дорожнього руху»; «حقوق الملكية الفكرية» – «права інтелектуальної власності»; «العقوبات» – «покарання, штрафи»; «وديعة» – «депозит»; «رسم تجديد الامتياز» – «патентний збір»; «حق الانتخاب» – «виборче право»; «عاطل عن العمل» – «безробітний»; «بضاعة رديئة النوع» – «недоброякісний товар»; «إضراب» – «страйк»; «الامتياز» – «франчайзинг»; «السلامة من» – «пожежна безпека»; «علم الضبط السيرانية» – «кібернетика»; «المسزنية» – «бюджет»; «إفلاس» – «банкрутство» (Тарнавська 2015, с. 86). Розуміння цих термінів вимагає уваги до конкретної галузі знань, до якої вони відносяться. Використання технічних термінів є невід’ємною частиною правових текстів.

3. Спеціально-юридичні терміни представляють собою слова або словосполучення, що входять в сферу юридичної науки та практики, відображають специфіку державно-правових явищ. Спеціальні юридичні терміни мають унікальний правовий зміст і, ймовірно, є зрозумілими лише експертам у сфері права. Наприклад,

до цієї категорії належать наступні терміни, як «الدَّعِي» – «позивач»; «الْخَصْمُ» – «відповідач»; «الاستيلاء غير القانوني» – «незаконне заволодіння»; «رضاء الدعوى» – «задоволення позову»; «السابقة القانونية» – «правовий прецедент»; «عدم الصحة القانونية» – «правова недійсність»; «أهلية» – «дієздатність»; «محكمة الاستئناف» – «апеляційний суд»; «ظروف مخففة» – «пом'якшувальні обставини»; «سومة على رد المتهم» – «угода між обвинувачем і захистом»; «مسؤولية قانونية شاملة» – «об'єктивна відповідальність»; «تزوير» – «контрафакція, підробка» (Тарнавська 2015, с. 86).

Із розвитком науки, техніки та юриспруденції, спеціально-юридичні терміни вийшли за межі вузькоспеціалізованої сфери та стали часто використовуватися у побуті та літературі. Ці терміни перетнули межі юриспруденції та стали загальноновживаними і зрозумілими для широкого загалу людей. При цьому вони залишаються важливою частиною термінологічної системи. Юридична термінологія, в основному, базується на загальноновживаних термінах.

В мовному законодавстві також можна виокремити класифікацію термінів за сферою застосування.

У законодавстві та всіх сферах права найбільш поширеними є загальноправові терміни. Це поняття та визначення, що використовуються в області правознавства і мають універсальне застосування. Ці терміни є загальними та вживаними, вони застосовуються не лише в одній галузі права, а в багатьох, їх не потрібно уточнювати, оскільки вони мають стандартне трактування та використовуються в різноманітних контекстах правової дисципліни. До цієї категорії можна віднести такі терміни, як: «عقد» – «контракт», «договір»; «استئناف» – «апеляція», «оскарження»; «ملكية» – «власність»; «تعريف» – «визначення»; «ملكية خاصة» – «приватна власність»; «حق» – «право»; «حكم» – «судове рішення»; «الدولة» – «державна»; «وكالة الدولة» – «державний орган»; «مؤسسة اجتماعية» – «суспільна організація»; «قضاء» – «правосуддя»; «تشريع» – «законодавство»; «مسؤول» – «посадова особа»; «صك» – «документ»; «فقيه» – «юрист»; «نظام قانوني» – «правопорядок»; «قانونية» – «законність», тощо (Тарнавська 2015, с. 87).

Терміни, які застосовуються у декількох різних галузях, вважаються міжгалузевими, вони мають змішаний характер. До прикладу, терміни як «كفالة مالية» – «застава» може використовуватися в галузі цивільного права (при укладенні

контрактів) і в банківській сфері (при отриманні кредитів); «ملك» – «майно» може вживатися в цивільному, земельному та спадковому праві; «ضمان مصرفي» – «банківська гарантія» застосовується в банківському та фінансовому праві; «محضر» – «протокол» як в кримінальному праві (при фіксації злочину), так і в адміністративному праві (при складанні документів про правопорушення); «حسائر ملموسة» – «значні збитки» застосовується у цивільному праві, зокрема в контексті компенсації; «جناية» – «правопорушення» може стосуватися як кримінального, так і адміністративного права; «مسؤولية تأديبية» – «дисциплінарна відповідальність» вживається в трудовому праві та праві державної служби; тощо, тобто такі терміни мають специфічні значення у своїх контекстах. На відміну від загальноприйнятих термінів, міжгалузєва термінологія значно вужча за своїми обсягами (Тарнавська 2015, с. 87).

Отже, класифікація термінів у мовному законодавстві за сферою застосування є важливим аспектом для зрозумілості правової термінології. Загальноправові терміни, які мають універсальне значення, сприяють єдності правової системи та забезпечують чітке розуміння ключових понять. Міжгалузєві терміни, в свою чергу, дозволяють адаптувати юридичну мову до специфіки різних галузей, що підвищує гнучкість правового регулювання. Важливою є точність використання термінології для забезпечення правової ясності та ефективності в правозастосуванні.

Сучасний український дослідник-термінознавець І. Сівков (2008) у дисертаційному дослідженні в межах юридичної лексики як найчисельнішого складника суспільно-політичного масиву виокремив термінологічну групу на позначення юридичних правил та норм: «نظام» – «порядок», «лад»; «حقوق» – «права»; «سلطة» – «влада».

При більш детальному аналізі науковець відмічає, що переважна частина комплексу юридичної лексики розділена за номенклатурними групами, які слугують для позначення: а) державних символів: «علم» – «прапор», «شعار» – «герб», «نشيد وطني» – «гімн»; б) одиниць адміністративно-територіального поділу: «محافظة» – «провінція», «لواء» – «ліва (район)»; в) органів державної влади: «حكومة» – «уряд», «مجلس الوزراء» – «Рада міністрів», «برلمان» – «парламент»; г) посадових осіб: «عاهل» – «монарх», «رئيس» – «президент», «رئيس الوزراء» – «прем'єр-міністр»; д) нормативно-правових актів:

«دستور» – «звичайне право», «عرف» – «шаріат (мусульманське законодавство)», «شريعة» – «конституція», «قانون» – «закон», «مشروع القانون» – «законопроект», «مرسوم» – «декрет», «قرار» – «рішення»; е) судів різних інстанцій: «محكمة» – «суд», «المحكمة الاتحادية» – «Федеральний суд», «المحكمة الدستورية» – «Конституційний суд», «محكمة العدل الدولية» – «Міжнародний трибунал (в Гаазі)»; є) професій осіб, пов'язаних з юридичною сферою: «قاض» – «суддя», «محام» – «адвокат», «قانوني» – «правник»; ж) політичних організацій – політичних партій, організацій, громадських об'єднань та їх керівництва: «حزب» – «партія», «حركة» – «рух», «زعيم» – «лідер (партії, організації)».

Варто навести приклад:

«أصدر أمرًا بتسريع التحقيق في أعمال الشغب التي وقعت الأسبوع الماضي وإرسال نتائج التحقيق إلى النائب العام حتى يتمكن من اتخاذ الإجراءات اللازمة واتخاذ الإجراءات القانونية الحاسمة. تلقيتُ أمس أول تقرير عن التعديلات الدستورية ذات الأهمية القصوى».

«Він видав наказ про прискорення розслідування заворушень, що сталися минулого тижня. Результати розслідування мають бути надіслані Генеральному прокурору для вжиття необхідних та рішучих заходів правового характеру. Учора я отримав перший звіт щодо конституційних змін вкрай важливого значення».

Це речення включає в себе важливі елементи юридичної термінології та вказує на проведення різних правових дій. Давайте розглянемо аналіз.

«أصدر أمرًا بتسريع التحقيق» – «видав наказ щодо прискорення розслідування»:

У цьому фрагменті «أصدر أمرًا» («видав наказ») вказує на владний акт, який може включати в себе розпорядження чи команду.

«بتسريع التحقيق» («прискорення розслідування») може вказувати на важливість швидкого вирішення юридичних питань, пов'язаних із заворушеннями, звернення уваги на строки та швидкість проведення юридичного розслідування.

«إرسال نتائج التحقيق إلى النائب العام» – «відправити результати розслідування до Генерального прокурора»:

«إرسال نتائج التحقيق» («відправити результати розслідування») вказує на подачу результатів в компетентний орган, в даному випадку – вищому представнику влади Генеральному прокурору, що є типовим кроком в юридичному процесі для подальших дій і вирішення питань, пов'язаних із правопорушеннями.

«حتى يتمكن من اتخاذ الإجراءات اللازمة واتخاذ الإجراءات القانونية الحاسم» – «до того, як він зможе прийняти необхідні та рішучі дії правового характеру»:

Цей фрагмент вказує на умови або передумови, які повинні бути виконані перед вжиттям необхідних і рішучих юридичних заходів.

«تلقيتُ أمس أول تقرير عن التعديلات الدستورية ذات الأهمية القصوى» – «учора я отримав перший звіт щодо конституційних змін вкрай важливого значення»):

Цей фрагмент може вказувати на важливі правові зміни, а саме конституційні зміни, які мають велике значення. Терміни «تقرير» («звіт») та «التعديلات الدستورية» («конституційні зміни») є ключовими для юридичного контексту.

Усі ці елементи разом створюють комплексне речення, яке вказує на проведення різних юридичних дій та передбачає важливість розслідування та конституційних змін.

Український сходознавець І. Сівков відзначає і той факт, що певні терміни цілком органічно можуть влітатися в канву кількох номенклатурних груп, при цього в кожній з них отримувати свою специфічну семантику, наприклад:

1) حكم – «влада», «правління» (коли мова йде про юридичні правила та норми);
2) «постанова» (нормативно-правові акти);

1) قضاء – «суд», «судочинство» (органи судової влади); 2) «када (район)» (одиниці адміністративно-територіального поділу) (Сівков 2007, с. 130).

Таким чином можемо дійти висновку, що юридична лексика є найчисельнішим компонентом масиву суспільно-політичної лексики. При цьому можливо диференціювати як номенклатурний, так і термінологічний елементи. Юридична термінологія часом є досить складною для ідентифікації, оскільки значна частина її компонентів однаковою мірою використовується в текстах політичного, так і юридичного спрямування. Релігійна забарвленість певної когорти юридичних термінів (наприклад, «شريعة» – «шаріат» (мусульманське законодавство)) є свідченням безпосереднього впливу норм ісламу на процес термінотворення та етимологічно безпосередньо пов'язана з релігійним життям мусульман.

1.5 Методологічні засади дослідження юридичної термінології

Метод і методологія тісно пов'язані між собою, хоча мають різні значення. Метод (від грец. «methodos» – шлях, спосіб) – це конкретний спосіб або прийом, що використовується для вирішення певних наукових чи практичних завдань. У лінгвістиці методи допомагають вивчати мову, її структуру та функції, описувати як саме здійснюється дослідження, визначаючи конкретні дії та процедури (Медвідь, Данько, & Коблянська 2020, с. 128). Головне призначення будь-якого методу полягає в успішному розв'язанні конкретних пізнавальних і практичних задач, ґрунтуючись на відповідних принципах (вимогах, рекомендаціях, теоретичних основах, тощо) (Бірта, & Бургу 2014, с. 20).

Методологія (від грец. «methodos» – спосіб, метод і «logos» – наука, знання), у свою чергу, є більш загальним підходом, що включає систему методів, принципів і правил, які регулюють дослідницький процес. Вона визначає які методи можуть бути використані в конкретному науковому напрямі та як їх слід комбінувати для досягнення цілей дослідження. Отже, методологія допомагає зрозуміти, як ефективно використовувати різні методи для досягнення наукової істини (Каламбет, Іванов, & Півняк 2015, с. 38).

Таким чином, метод можна розглядати як елемент методології. Методологія формує рамки, у яких застосовуються різні методи, що дозволяє нам обирати найбільш ефективний метод у залежності від специфіки дослідження.

Для роботи з юридичним термінологічним масивом лексики на матеріалі арабської мови, репрезентованим в матеріалах розвідки, нами було обрано низку наукових методів, втілених у сукупність принципів та прийомів для оптимальної організації дослідницької роботи та побудови ґрунтовної теоретичної та практичної бази з метою реалізації магістральних цілей та завдань; окреслених у Вступі кваліфікаційного дослідження. Ми визначили наступні методи, які слугуватимуть основою для нашого дослідження, а їх інтеграція в нашу роботу дозволить ефективно опрацювати юридичну термінологію арабської мови, що забезпечить глибше розуміння специфіки термінології та її застосування у правовій практиці.

- Метод зіставного аналізу – слугував визначенню як подібних так і відмінних підходів до перекладу юридичних термінів. Цей метод допомагає виявити терміни, які можуть не мати прямих аналогів в інших мовах, а також зрозуміти їх нюанси використання в правових системах. Аналізуючи ці терміни, ми можемо краще усвідомити, як арабське право адаптує міжнародні правові стандарти і які особливості впливають на їх переклад. Це є важливим для забезпечення точності та адекватності правових текстів у багатомовному середовищі.

- Описовий метод – це підхід, який було залучено з метою всебічного розгляду та детального опису лексичних одиниць, які були обрані для розгляду в якості матеріалу дослідження. Цей підхід дозволяє зосередитися на специфіці термінів, їх значеннях та контекстах використання в арабському праві, що є важливим для глибшого розуміння їх функціонування в правовій системі.

- Метод суцільної вибірки – було залучено з метою окреслення корпусу лексики для мовознавчого аналізу. Застосування метода суцільної вибірки в аналізі юридичної термінології дозволяє виявити її специфіку та варіації у різних контекстах, що є ключовим для розуміння функціонування арабського права. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти, які функції виконують терміни у різних контекстах і взаємодіють один з одним, що є надзвичайно важливим для вивчення арабського права та його термінології.

- Структурний метод допоміг сформулювати уявлення про словотворчу специфіку юридичної терміносистеми арабської мови. Завдяки цьому методу можна виявити, як формуються терміни, які морфологічні та синтаксичні структури використовуються, а також як це впливає на значення термінів у правовій сфері. Це допомагає краще зрозуміти логіку та особливості арабської юридичної термінології.

На початку нашого дослідження ми використали метод суцільної вибірки, щоб зібрати арабські юридичні терміни з різних джерел, таких як тематичні словники, юридичні документи, текстів наукових розвідок та матеріали з інтернет-ресурсів. Цей процес дозволив нам створити єдиний масив термінів, який було скомпоновано та перекладено українською мовою, що забезпечило основу для подальшого аналізу та дослідження юридичної термінології.

Наступним кроком став перегляд та аналіз досліджень українських та зарубіжних вчених задля ознайомлення з історією та ступенем висвітлення теми арабської юридичної термінології.

На третьому етапі з точки зору лінгвістичного аналізу було опрацьовано лексичні одиниці (ЛО) в галузі арабської юридичної терміносистеми, визначено їхні структурні та семантичні особливості, специфіку вживання у текстах суспільно-політичного та юридичного змісту.

Четвертим етапом дослідження стала класифікація взятих до розгляду ЛО в юридичній галузі.

На п'ятому етапі увагу було зосереджено на перекладі арабських юридичних документів українською мовою, з подальшим аналізом юридичних термінів, їх специфіки та точності використання в контексті перекладу.

Останній шостий етап роботи над дослідженням був присвячений формуванню висновків щодо становлення, функціювання та перекладу юридичної термінології на матеріалі арабської мови.

Висновки до Розділу 1

Термін як ключовий елемент термінологічної лексики відіграє центральну роль у процесі формування спеціалізованих галузей знань. Важливість термінів полягає в їх здатності відображати особливості та структуру конкретної сфери діяльності. Однак, наукові дискусії навколо визначення поняття «термін» тривають через його багатозначність і складність. Питання чіткого формулювання терміну залишається відкритим через різноманіття підходів і методів дослідження, що підкреслює його динамічну природу. Термін здатний реалізувати такі свої ознаки як чіткість, точність, нейтральність, системність, однозначність. Він також є структурним елементом поняття «термінологія», тобто системи засобів вираження наукової думки, яка в свою чергу є невід'ємним компонентом такого розділу мовознавства як лексикологія.

Арабська мова, як і інші мови, пройшла еволюцію, зокрема в юридичній термінології, яка є важливим елементом професійної комунікації. Фундаментальну роль у розвитку юридичної термінології відіграли ісламська юриспруденція, римське право та інші культурні впливи, що формували правову мову арабських країн. Ці зміни призвели до появи нових термінів, які відображають специфіку правового регулювання в арабських країнах.

До специфіки арабської юридичної термінології варто віднести труднощі щодо їх виокремлення у контексті масиву суспільно-політичних термінів. На думку провідних українських дослідників, юридичні терміни в арабській мові не демонструють конкретних, лише їм притаманних способів словотвору і тому морфологічно є тотожними загальноживаній лексиці. Також поряд із власне юридичними термінами у правовій галузі вживаються ряд лексем на позначення назв організацій, посад, офіційно-ділових документів. Разом з тим арабські юридичні терміни демонструють абсолютну відповідність до критеріїв визначення терміну як поняття, а саме однозначність, загальноживаність, повна нейтральність щодо емоційного наповнення слова.

Нами було визначено зміст поняття «юридична лексика», яку можна ідентифікувати як окрему підгрупу суспільно-політичної лексики. Характерними

рисами лексики юридичної галузі є чіткість та зрозумілість, яка досягається шляхом використання усталених граматичних конструкцій, стилістичних засобів та власне юридичних термінів. Ще однією особливістю юридичної лексики саме арабської мови є її релігійна забарвленість. Це питання більш детально буде розглянуто у практичному розділі роботи на прикладі вживання конкретних понять із зазначенням нюансів їх перекладу українською мовою. Що стосується критеріїв класифікації юридичної термінології, то провідна роль в цьому аспекті належить сфері застосування слова, його безпосередньому значенню та фіксації у нормативно-правових документах.

У цьому розділі зосереджено увагу на важливості системного підходу до вибору методів для аналізу арабської юридичної термінології. Використання методів зіставного та описового аналізу, суцільної вибірки й структурного аналізу дозволяє всебічно дослідити специфіку термінів, їхнє функціонування у правовій системі та складнощі перекладу. Така комплексна методологія не лише сприяє досягненню основних цілей дослідження, а й відкриває нові горизонти для подальших наукових досліджень у цій важливій сфері.

РОЗДІЛ 2.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АРАБСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

2.1 Шляхи формування юридичної лексики

У процесі словотворення загалом і термінотворення зокрема задіяні і лексичні, і граматичні фактори. Лексичні зміни зумовлені поповненням словникового складу новими елементами, тоді як граматичний аспект полягає у формуванні нових лексем за вже існуючими моделями та їх кореляції з певним граматичними категоріями тієї чи іншої мови. Основою для творення юридичної термінології, як і власне загальноживаної лексики, є коренева система арабської мови. Процес творення термінів базується на словотворчих моделях сучасної арабської мови, яка містить всі притаманні структурні варіанти: первинні слова, похідні від них лексеми та цілі словосполучення.

Так само як і загальнолітературна мова, терміносистеми формуються за допомогою традиційних способів: 1) семантичний; 2) синтаксичний (включаючи лексико- та морфолого-синтаксичним різновидами); 3) морфологічний (афіксальний та словоскладання).

Особливо варто відзначити такий не надто характерний для загальнолітературної лексики спосіб продукування нових лексем як калькування, адже саме наукова термінологія сучасної арабської мови вирізняється значною кількістю термінів-кальок, у яких відображена морфологічна структура та значення слів іншомовного походження.

Разом з тим немає підстав стверджувати, що юридична термінологія сформувала «свій власний словотворчий апарат із притаманним лише йому прийомами, способами та засобами термінотворення» (Сівков 2003, с. 19-22).

Термінологічний словотвір має свої характерні особливості:

1. Наявна у різних наукових сфер затребуваність у термінотворенні.
2. Чітка систематичність та урегульованість, відсутність стихійних проявів.

3. Шляхи словотвору компліюються з розкриттям суті термінологічного називання.

4. Абсолютна прозорість, яка досягається шляхом використання різноманітних словотворчих моделей та засобів.

5. Консолідація словотворчих засобів та моделей з метою творення термінів одного класу.

Таким чином, до основних шляхів словотвору в сучасній арабській мові можна віднести морфологічний, синтаксичний та лексико-семантичний способи. Кожен з них відіграє ключову роль у розвитку мови, дозволяючи створювати нові лексеми та адаптувати їх до специфічних потреб комунікації, зокрема в терміносистемах різних галузей.

2.1.1 Морфологічний спосіб утворення нових лексем. Результатом творення нових слів є похідна лексема, яка утворилася внаслідок дериваційного процесу. Важливим чинником даного процесу є визначення морфологічного типу тієї чи іншої мови, в межах якої відбувається деривація. У відповіді на це питання одностайності вчених ми не спостерігаємо.

До прикладу, Е. Сепір арабську мову класифікує як символіко-фузійну (Sapir, 1921). Існує інше бачення цього питання, згідно з яким остаточний висновок базується на традиційному, хоча й частково застарілому уявленні про флективність, тоді як семітським мовам властива також аглютинативність. Деякі дослідники пропонують компромісний варіант, вважаючи арабську мову флективно-аглютинативною, оскільки вона поєднує особливості обох типів мов.

У праці «Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen» («Нарис порівняльної граматики семітських мов») К. Брокельман досліджував особливості семітських мов, включно з арабською, підкреслюючи їхню флективність через коренево-шаблонну систему. Флективність у семітських мовах, за Брокельманом, полягала в зміні кореневих форм, де значення слова може змінюватися шляхом варіацій голосних усередині консонантного кореня, що типово для флективних мов. Однак він не описував арабську мову як аглютинативну в традиційному розумінні (тобто додаванням окремих афіксів без зміни основи),

а навпаки – вказував на унікальність флективних рис арабської мови, що відрізняють її від аглютинативних індоєвропейських мов. Таким чином, Брокельман розглядав арабську як своєрідний баланс між флективністю та аглютинативністю, відзначаючи, що вона має унікальну морфологічну структуру, яку важко повністю віднести до однієї з цих типових класифікацій (Brockelmann 1908).

Відомий дослідник І. Д'яконов наполягає на тому, що арабська мова все ж таки є флективною, зі збереженням певних ознак аглютинації (Д'яков, Кияк, Куделько 2000, с. 34).

Ключовим фактором словотвору є концепція структурної моделі, яка варіюється залежності від меж тієї чи іншої частини мови. Отже, лексичне значення виражається у конкретних словах, а граматичне – у приналежності до певної частини мови та відповідності її категоріям. Морфологічні способи словотвору були ґрунтовно вивчені в наукових працях, зокрема в роботах І. Сівкова (2014). Відповідно до морфологічних способів словотвору належать:

I) Афіксальний: за відсутності всіх суфіксів у слові виділяється корінь та власне модель творення. Наведемо приклади слів, у яких виділяють словотворчі афікси:

а) субстантивовані іменники, похідні від дієслова (масдари) та іменники, що мають абстрактне значення: «نظر» – «розгляд (зокрема, справи, рішення)»; «بيان» – «заява», «декларація»; «قانون» – «закон»; «نزاع» – «конфлікт»; «نظام» – «система», «режим». Досить часто під час переходу дієприкметника до категорії термінів також спостерігаємо процес субстантивації: «لاجئ» – «біженець»; «قتيل» – «загиблий».

б) словотворчі моделі на позначення інтенсивного діяча: «جرم» – «оголосити злочином» (від «جريمة» – «злочин»); «حذر» – «застерігати, попереджати» (від «تحذير» – «застереження, попередження»; «هدد» – «погрожувати» (від «تهديد» – «погроза»).

II) Суфіксальний спосіб, що передбачає додавання певного суфікса до основи:

а) додавання суфікса **-at** для вираження жіночого роду іменників, що позначають осіб «ملكة» «королева» ← ملك, а також на позначення одноразовості дії шляхом додавання зазначеного суфікса до масдара «تشكيلة» – «склад».

б) **-iyu** суфікс, що слугує творенню відносних прикметників:

«دكتاتورى» («диктаторський») ← «دكتاتور» («диктатор»).

в) суфікс **-iyyat**, також характеризується творенням відносних прикметників та імеників, що позначають абстрактні назви:

«أصولية» – «фундаменталізм»; «استقلالية» – «самостійність», «незалежність».

III) Словоскладання, що передбачає об'єднання двох чи більше основ. Цьому способу належить проміжна позиція між морфологічним та синтаксичним шляхами словотвору. Він не надто притаманний арабській мові і здебільшого представлений вживанням запереченої частки «لا» з прикметниками різних типів, масдарами (іменами дії) та абстрактними іменниками: «لا دستوري» – «неконституційний», «لا استقرار» – «нестабільність».

Отже, словотвір, зокрема афіксація та суфіксація, виявляється одним із найефективніших шляхів формування юридичної лексики в арабській мові. Афіксальні зміни, такі як створення нових слів через додавання суфіксів до кореневих слів, визначаються не лише лексичними, але й граматичними факторами. Варто відзначити, що арабська юридична термінологія активно користується афіксальними засобами для створення нових термінів, що відображає розвиток правової сфери та адаптацію мови до сучасних потреб.

З іншого боку, словоскладання виявляється менш поширеним методом у формуванні юридичних термінів в арабській мові. Це може бути пов'язано з особливостями структури мови чи впливом інших словотвірних шляхів. Однак, навіть обмежена кількість випадків словоскладання вказує на його наявність в юридичній термінології, яке може бути використано для творення нових понять та уточнення юридичних визначень.

Різноманітність словотвірних методів в арабській юридичній термінології допомагає створювати точні та чіткі терміни, що відповідають потребам сучасного правового середовища.

2.1.2 Синтаксичний шлях творення нових лексем. Ще одним досить ефективним словотворчим способом в сучасній арабській мові вважається синтаксичний спосіб словотворення, який полягає у формуванні словосполучень та морфолого-синтаксичній категорії. Варто зазначити, що цей процес детально

розглядав І. Сівков, аналізуючи основні типи словотворення, зокрема в контексті трьох наведених категорій:

I. Суспільно-політичні терміни-словосполучення.

За визначенням С. Семчинського, під синтаксичним словотвором слід розуміти спосіб формування словосполучень, які є предметом вивчення такого розділу граматики як синтаксис (Семчинський 1963, с. 9). Словосполученням вважається синтаксичне утворення, яке виникло в результаті групування двох і більше повнозначних лексем за принципом підрядності (узгодження, керування та прилягання). Головне слово виступає опорним елементом словосполучення, підрядне слово – його залежний суб'єктом.

Саме за цим принципом в арабській мові сформовано велику кількість складених термінів чи термінів-словосполучень, тому варто його відзначити досить високу його продуктивність у порівнянні з іншими способами. Будь-яке словосполучення формується за конкретними граматичними схемами, що залежать від категоріальної приналежності лексеми. Сполучуваність слів у словосполученні також залежить і від лексико-семантичного фактору. Умовно можна розділити словосполучення на вільні та стійкі. Вільне словосполучення характеризується тим, що всі його елементи зберігають своє самостійне значення. Що стосується стійких словосполучень, то в них визначається послаблення або навіть втрата лексичної самостійності одним або обома складниками. Таке словосполучення за своїм смисловим навантаженням подібне до окремої лексеми. До неподільних термінів-словосполучень ми відносимо термінологічні фразеологізми «حالة الطوارئ» – «надзвичайний стан» (Сівков 2014).

II. Поняття трикомпонентних словоутворень.

Ці терміни займають проміжну позицію між двохкомпонентними та багатоконпонентними утвореннями і звичайно ж первинно базуються на двохкомпонентних. Серед них можна виділити декілька підгруп, щоб краще зрозуміти їх, звернімо увагу на наступні приклади:

1. Словосполучення, що містить один іменник та два прикметники.

«نظام قانوني دستوري» – «офіційні військові джерела»; «مصادر عسكرية رسمية» – «конституційно-правова система»; «تعويض مالي عادل» – «справедлива фінансова компенсація»; «عقوبات جنائية دولية» – «міжнародні кримінальні санкції»; «اتفاق تجاري دولي» – «міжнародна торгівельна угода». Зміна порядку елементів у цих синтаксичних конструкціях може призвести до зміщення смислових акцентів.

2. Ізафетна конструкція, що передбачає наявність головного слова, до якого додається іменник в родовому відмінку (другий член ідафи), а також ще один у знахідному відмінку (у формі додатка). Проілюструємо приклад, поданий Кувейтським агентством новин:

«إلا أن عصرا جديدا بدأ مع تولي الشيخ عبد الله السالم الصباح الحكم مع إعلان استقلال الكويت عام 1961 وصدور دستور الكويت عام 1962».

«Однак нова ера розпочалася з приходу до влади шейха Абдулли ас-Саліма аль-Сабаха, проголошення незалежності Кувейту в 1961 році та прийняття Конституції Кувейту в 1962 році».

«تولي الشيخ الحكم» – «шейх прийшов до влади».

У цьому випадку головний член ізафетної конструкції, виражений іменем дії (масдаром) «تولي», має значення «взяти на себе», «стати на чолі», «приступити до виконання» (обов'язків або влади). Це слово керує іменником у родовому відмінку «الشيخ», що позначає суб'єкта дії, а також іменником у знахідному відмінку «الحكم», який виступає як об'єкт цієї дії («влада»).

3. Складна ідафа, що передбачає підпорядкування головному слову одразу двох компонентів, перший з яких є домінуючим по відношенню до другого.

«مشروع اتفاق السلام» – «проєкт мирної угоди».

Це словосполучення має таку ізафетну конструкцію: «مشروع» – «проєкт» (головне слово) + «اتفاق» – «угода» (перший член ідафи, в родовому відмінку) + «السلام» – «мир» (другий член ідафи, в родовому відмінку). Ця складна ідафа вказує на те, що «проєкт» стосується конкретно «угоди» і має «мирний» характер.

4. Трикомпонентне словосполучення з прийменником.

«عضو في مجلس الرئاسة» – «член Президентської ради».

У цій структурі синтаксичний зв'язок між компонентами здійснюється прийменником, який уточнює співвідношення означуваного та означального. Між головним та залежним членами обставинні відносини «дія, ознака – значення головного члена → його ознака, характеристика – значення залежного члена».

5. Багатокомпонентні терміни-словосполучення. Сама назва говорить за себе і означає наявність більш ніж трьох складових. Що стосується шляхів їх творення, то це можуть бути як поєднання двоскладових термінів, так і комбінації складених термінів.

«المستشار القضائي للحكومة الاسرائيلية» – «юридичний консультант ізраїльського уряду»; «الناشط بمجال حقوق الإنسان» – «правозахисник».

Це багатокомпонентне словосполучення використовує ідафу (ізафетну конструкцію), що є характерною структурою арабської мови, для передачі конкретного відношення між його компонентами.

III. Морфолого-синтаксичний шлях творення термінів.

Запропонований варіант передбачає перехід слова з однієї частини мови в іншу без використання допоміжних афіксів. Це досить продуктивний спосіб, який найбільш яскраво себе проявляє на іменниках, що позначають імена діяча, імена особи, на яку поширюється дія, імена місця та часу дії та власне ім'я дії, тобто масдар: «تنظيم» («організування») → «організація»; «مسؤول» («той, на кого покладено відповідальність») → «відповідальна особа» (Сівков 2014).

Отже, морфолого-синтаксичний шлях творення термінів відображає важливий аспект мовного розвитку, зокрема в юридичній термінології арабської мови. Характерною рисою даного способу є перехід слів на позначення до категорії іменників, що досить часто відбувається у процесі термінологізації загальноновживаної лексики.

У контексті юридичної термінології цей шлях використовується для створення нових термінів, які відображають аспекти законодавства, регулювання та компенсації. Такий підхід дозволяє точно та чітко визначати поняття, пов'язані з правовою сферою, використовуючи слова, які виходять із загальноприйнятої лексики та мають специфічне значення в контексті права. Морфолого-синтаксичний шлях відображає

систематичний підхід до формування термінів та забезпечує їхню чіткість та прозорість у мовному використанні.

2.1.3 Лексико-семантичний шлях термінотворення. Слово як значуща мовна одиниця має як лексичну, так і граматичну семантику. Лексичне значення — це історично сформований у свідомості мовців зв'язок слова з певним явищем дійсності, який розкриває його зміст та інформацію, що це слово несе (Кочерган 2005, с. 188, 264).

Основне значення слова — це його концептуальне значення, тобто те, що пов'язане з предметом або явищем, яке воно позначає. Також слову може бути притаманне конотативне значення, яке забезпечує експресивне забарвлення лексеми. Про концептуальне та конотативне значення слова можна отримати інформацію зі словника, в той час як контекстуальне значення визначається конкретною ситуацією усного чи писемного мовлення.

Будь-яка мова світу у своєму словниковому складі містить як моносемічні слова (їх меншість), так і полісемічні. Останні вирізняються переліком досить різних, іноді навіть далеких один від одного значень, які тим не менш пов'язані між собою спільною понятійною основою. Арабська мова в цьому контексті не є винятком і рясніє великою кількістю багатозначних слів, в той час як моносемія в ній репрезентована мінімально. Існує думка, що багатозначність є результатом дисбалансу кількості значень та слів.

З цього приводу видатний український сходознавець В. Рибалкін зауважує той факт що, на думку арабських вчених, така диспропорція виникає через те, що значення, смисли не обмежені, а слова обмежені, в першу чергу кількістю звуків у фонетичній системі мови. Саме тому одному слову не може відповідати тільки одне значення, і далеко не кожному значенню випадає нагода мати окреме позначення єдиним словом (Рибалкін 2000, с. 88).

Що стосується арабської юридичної термінології, то досить часто основним значенням виступає загальноживане, нетермінологічне, тоді як термінологічне є вторинним, адже задля утворенням нових термінів використовується процес термінування вже існуючих загальнолітературних лексичних одиниць.

Історично явним маркером семантичних зсувів стала заміна конкретного значення абстрактним, яка найчіткіше простежується у розширенні лексико-граматичних зв'язків дієслів, тоді як в іменниках відбулася заміна предметно-понятійного смислу, яка характеризується зсувом лексичної поєднуваності елемента.

Існують кілька моделей лексико-семантичного словотвору. Розглянемо деякі з них:

1) розширення значення та звуження значення:

«ضريبة» – («податок з особи, який сплачували немусульмани) → «податок» (в широкому значенні);

«حزب» – («частина, «частка», «група людей, які об'єднані однією справою») → «партія (політична)».

Подібні моделі розширення та звуження значень використовуються для уточнення та конкретизації термінів у мовленні, зокрема в юридичній термінології, де точність та чіткість визначень є ключовими.

2) метафоризація, тобто використання слів та словосполучень в переносному значенні на основі певної аналогії, спільної риси чи подібності. Досить часто отриманим в результаті метафоризації елементам притаманний оцінковий характер. Прикладом такої подібності за аналогією є слово «مكتب», яке у своєму класичному варіанті має значення «школа» набуло сучасного значення «офіс», «бюро». Фактором для подібної трансформації є творення за моделлю імені місця – «місце, де пишуть».

«كتاب» – «книга» → «закон» або «статут»: Тут метафора полягає в уявленні закону як написаної та офіційної інструкції, подібно до книги, яку слід вивчати та дотримуватися.

«ركن» – «стовп» або «опора» → «основний принцип»: У контексті юридичної термінології «ركن» може вказувати на основний принцип чи складову, яка є важливою для структури або системи.

3) метонімізація, тобто набуття значення за суміжністю: «سلطان» – «влада» загальне значення без прив'язки до конкретної персони, тоді як «султан» (титул правителя) є конкретною особою, якій належить ця влада (Сівков 2003, с. 31-37).

«العرش» – «трон». Термін «трон» може використовуватися для вказівки на самого «монарха» або «главу держави». Наприклад, вираз «قرارات العرش» може означати «рішення глави держави» або «постанови монарха».

«اتخذ الديوان الملكي قرارًا جديدًا». У цьому реченні «الديوان الملكي», що перекладається як «королівська канцелярія», може вживатися метонімічно, щоб позначити самого «монарха» або «владу», яка прийняла нове рішення.

«المملكة قد أصدرت قانوناً جديداً». У цьому реченні «المملكة» («королівство») може вживатися метонімічно для позначення «уряду» чи «короля», який прийняв новий закон.

Також сюди ми можемо віднести прийом використання власних назв у значенні загальних, які виражаються масдарними похідними: «لبننة» – «ліванізація» (від «لبنان» – «Ліван») набуло значення «конфесіоналізм політичної системи». Це свідчить про те, що специфічне поняття, пов'язане з певною державою, в даному випадку із Ліваном, розширює своє значення та використовується для опису політичних чи соціальних явищ у більш широкому контексті. Таким чином, терміни, що походять від власних назв, здатні набувати нових смислів у загальному вжитку, відображаючи характерні особливості відповідних суспільств. Щоб проілюструвати це явище, розглянемо наступний приклад з арабської газети «Asharq Al-Awsat»:

«إن التوزيع الطائفي للمناصب السيادية يؤدي إلى لبنة العراق».

«Конфесійний розподіл керівних посад призведе до ліванізації Іраку».

Варто зауважити, що під процес лексикалізації підпадають лексеми не тільки в однині, але й в множині і рідше навіть в двоїні. Це можливо, коли значення однини та множини відрізняються, хоча основна смислова частина залишається спільною. У сучасній арабській мові лексикалізація форм двоїни та множини набула значного поширення, оскільки дає можливість створювати нові значення, які відрізняються від значення в однині.

Випадки лексикалізації двоїни теж можна відшукати в сучасній арабській мові, куди з класичної увійшов наступний приклад: «الحرمان» – «Мекка та Медина» у фразі «خادم الحرمين الشريفين» – «служитель двох священних міст» (Меки та Медини), що стало офіційним титулом короля Саудівської Аравії.

Значно частіше під лексикалізацію підпадають форми множини із суфіксом **-āt**, яким притаманне значення неділимої множини збірності, множинності. Юридичні терміни формуються шляхом додавання суфікса **-āt** (правильної множини жіночого роду) до масдарів. Це дозволяє створювати терміни, які точно відображають різноманітні аспекти права та юриспруденції:

«انتخابات» – «вибори» (масдар у формі однини «انتخاب» – «обрання»).

Отже, лексико-семантичний метод словотвору зарекомендував себе як досить продуктивний шлях творення юридичних термінів сучасної арабської мови. Висновок щодо лексико-семантичного методу словотвору арабської юридичної термінології свідчить про його значущість у формуванні нових термінів, що відповідають специфіці правової системи. Цей метод включає не лише адаптацію існуючих слів, а й створення нових лексем шляхом зміни значень, поєднання коренів та використання фонетичних і морфологічних особливостей мови.

2.2 Запозичення в арабській юридичній термінології

Перед тим як розглянути питання про використання запозичень, важливо відзначити, що юридична термінологія залишається однією з характерних терміносистем стандартної арабської мови, яка досі не була повністю вивчена або досліджена арабськими чи вітчизняними вченими. Незважаючи на це, вона продовжує інтегруватися, розвиватися та збагачуватися, активно використовуючи запозичення з інших мов, і цей процес триває й сьогодні, починаючи з історичних періодів. Дослідження у галузі арабської юридичної термінології залишається актуальним, особливо в контексті інтенсивного впливу запозичень.

Сучасна українська дослідниця М. Троєглозова в колі своїх наукових інтересів особливе місце приділяє проблемі походження юридичної термінології арабської мови. Провівши ретельний аналіз зарубіжних досліджень, вона перераховує основні етапи розвитку юридичної термінології, зокрема, досліджуючи працю доктора Дж. Макдісі. У своїй роботі «The Judicial Theology of Shafi'i: Origins and Significance

of Usul Al-Fiqh» він виокремлює кілька історичних етапів, поняття яких стали основою для юридичної термінології в арабському праві:

- мова Корану (сакральна книга ісламу мислиться не тільки як релігійний, але й як морально-правовий базис);
- мова хадисів (в якості доповнення до попередньої позиції на кшталт того як власне хадиси доповнюють коранічний текст);
- мова періоду формування ісламських юридичних шкіл;
- період розвитку юридичної системи Османської епохи;
- юридична лексика часів колоніалізму;
- юридична терміносистема сучасного періоду, що формувалася під впливом європейської правової традиції;
- мова царини юриспруденції новітнього часу (Makdisi 1984, p. 15-20).

Неабияким фактором формування арабської юридичної лексики стали запозичення, які імплементалися в мову з понятійного апарату римського права, державотворчих процесів Османської імперії, сучасної західної юриспруденції практично на кожному з вищезазначених етапів.

У. Вайнрайх ввів термін «запозичення» у лінгвістику, а пізніше А. Мартіне використав його для опису процесу взаємодії різних мов незалежно від їхньої схожості та рівнів знань людей, які володіли цією мовою та соціальної приналежності (Weinreich 1963).

Запозичення представляють собою компоненти чужої мови, такі як слова, морфеми, синтаксичні конструкції і інші, які впроваджені в одну мову з іншою у результаті мовних обмінів. Це також описує процес перенесення елементів з одного мовного контексту в інший (Загнітко 2012, с. 304).

М. Хаспельмат (2009) стверджує, що запозичене слово (або лексичне запозичення) можна визначити як «слово, яке в певний момент історії мови потрапило в її лексикон внаслідок запозичення (або переносу, чи копіювання)» (р. 36).

Отже, кожна з термінологічних систем арабської мови відчула вплив запозичень, і юриспруденція не була винятком. У зв'язку з тим, що в галузі

юриспруденції працювало багато людей, термінологія в цій сфері виявила широке використання.

Вибір мов як джерел запозичень загалом визначався домінантною роллю носіїв цих мов (наприклад, перської, османсько-турецької, згодом європейських мов) на політичній арені у той чи інший історичний період (Сівков 2002, с. 120-127). Як пише С. Боднар, поповнення іноземною лексикою неминучі для будь-якої мови, що перебуває у певному континуумі суспільно-політичних, торгово-економічних, культурних та інших зв'язків людської цивілізації. Зрозуміло, що, наприклад, разом із конкретними предметами і явищами з-за кордону приходять і відповідні назви у разі, коли іншомовні найменування цих предметів не мають питомих еквівалентів у мові-реципієнті (Боднар 2000, с. 181).

Досліджуючи етимологію суспільно-політичної юридичної лексики, ми встановили факт наявності невеликої кількості слів, які запозичувалися у ту чи іншу епоху з різних мов унаслідок тривалих мовних контактів та були збережені у політичному дискурсі сучасної стандартної арабської мови. Запозичення класифіковано за часовими (період запозичення) та мовним параметрами (мови – джерела запозичень).

1. Класичний період (XII ст.). У цей період потік слів-запозичень у суспільно-політичну та юридичну термінологію йшов переважно з середньоперської мови «دستور» (сучасне значення – «конституція»), «دیوان» – «канцелярія» (Сівков 2008, с. 68-77).

2. Посткласичний період (XVIII ст.). Визначальним фактором розвитку мовної ситуації у цей період є тісна лексична взаємодія арабської мови з турецькою. До турецької мови османської доби з арабської потрапила величезна кількість арабського лексичного матеріалу, який отримав у ній нову семантичну інтерпретацію. В епоху тривалого турецько-османського політичного панування, коли на території арабомовних країн у ролі державної вживалася виключно турецька мова, до арабської мови потрапила значна кількість турецької лексики, представлена арабською за своїм походженням, але адаптованою до турецької фонеморфологічної системи лексики, яка належить до адміністративної (номенклатура одиниць адміністративно-

територіального поділу, офіційних установ, титулатури) та юридичної термінології. Стрімкий потік термінологічних запозичень до арабської мови пояснюється тим, що у цей період арабський світ у своїй більшості знаходився під турецько-османським пануванням. Арабсько-турецька мовна інтерференція знайшла свій прояв у вживанні лексичних одиниць арабської мови у галузі адміністративної, юридичної та іншої термінології, яка позначала адміністративно-політичні та правові реалії, запозичені в арабських країнах після розпаду Османської імперії. Зазначена лексика отримала нову семантику та розширила своє смислове поле за посередництвом османсько-турецької мови (Сівков 2008, с. 78-86).

До цієї групи належать такі слова, як «أوراق» – «документи», «قرار» – «постанова», «إفادة» – «свідчення», «إعدام» – «страта». Також сюди входять назви різних установ: «دائرة» – «установа», «مصلحة» – «департамент», «هيئة» – «організація», «قسم» – «відділ», а також адміністративних одиниць: «قضاء», «ولاية», «محافظة» – «район». За арабськими зразками в турецькій з'явилися слова, як-от «رسمي» – «офіційний», «بلدية» – «муніципальне управління». При запозиченні до стандартної арабської мови ці слова адаптувались до арабської фонеморфологічної основи (Троеглазова 2015, с. 170-174).

Тюркомовними за походженням є деякі слова, утворенні складенням арабських основ «قائمقام» (у сучасному вжитку – голова *када* – адміністративно-територіальної одиниці, яка відповідає району) (Сівков 2008, с. 95).

3. Новий період (з поч. XIX ст.). Взаємовідносини, що формувалися протягом багатьох століть, значною мірою впливали на розвиток мовних систем. У новий період розвитку стандартної арабської мови у суспільно-політичній та юридичній термінології поступово розширюється пласт запозичень переважно з європейських мов. Це призвело до того, що запозичення з цих мов швидко ввійшли в лексичний склад місцевих мов, адже вони слугували для позначення нових явищ і предметів, які стали актуальними через зміни в історії та культурі (Сівков 2008, с. 87-117). Розглянемо наступні приклади запозичень:

а) італійська. Запозичення з італійської мови потрапляли або за посередництвом турецької, або йшли безпосередньо до арабської. До цієї групи належить лексика, пов'язана з торгівлею «بنك» – «банк»;

б) до французької мови належить переважно політична та юридична лексика «برلمان» – «парламент», «سكرتير» – «секретар».

У деяких випадках важко встановити шляхи запозичення слова. Так, досліджуючи етимологію лексеми «إمبراطور» – «імператор», А. Аялон (1987) пише, що зазначена лексема була запозичена безпосередньо з латинської мови за часів хрестових походів. Однак, не відповідаючи класичним стандартам арабської мови, вона не була у ній асимільована. Ця лексична одиниця була знову запозичена до арабської мови у ХІХ ст., але вже з турецько-османської мови, де вона широко використовувалася принаймні з середини ХVІ ст. (р. 196).

Отже, запозичення у юридичній термінології є наслідком мовних контактів, соціально-політичних та культурних обмінів, що мали місце на різних історичних етапах. Вони потрапляли до арабської мови в різні періоди, зокрема через вплив римського права, Османської імперії та західноєвропейських правових традицій. Наприклад, в період класичної арабської мови відзначено вплив середньоперської мови, у посткласичний період – турецько-османський вплив, а в новий період – значне проникнення європейських термінів, що відповідають новим політичним та соціальним реаліям. Збереження унікальності арабської юридичної термінології під час запозичення є важливим завданням. Необхідно зберігати не лише самі терміни, але й ті концепти та значення, які вони несуть. Впровадження іншомовних термінів має враховувати контекст та специфіку арабської культури й правової системи. Збереження ідентичності термінології в цьому процесі є ключовим, адже це дає змогу адаптувати іноземні концепції, зберігаючи при цьому суттєві особливості юридичної мови.

Висновки до Розділу 2

Аналіз арабської юридичної термінології показав, що до основних шляхів словотвору належать морфологічний, синтаксичний та лексико-семантичний методи.

В результаті детального знайомства зі способами термінотворення в якості найпродуктивнішого можна виокремити морфологічний метод у його найтиповішій варіації – афіксації. Терміни, утворені цим шляхом становлять переважну більшість серед усього масиву опрацьованої лексики. Афіксація, зокрема суфіксація, дозволяє створювати точні та систематизовані терміни, що відповідають вимогам правових систем. Використання суфіксів не лише формує нові лексеми, але й зберігає граматичну і лексичну точність, що є необхідним для правильного розуміння та використання термінів у юридичній практиці. На противагу цьому методу словоскладання представлено одиничними випадками.

У результаті дослідження синтаксичного способу творення нових лексем у сучасній арабській мові ми прийшли до висновку, що цей метод є важливим та ефективним інструментом для розвитку юридичної термінології. Синтаксичний метод дозволяє створювати терміни-словосполучення, які точно передають правові та суспільно-політичні поняття. До важливих підходів належать трикомпонентні словосполучення, ізафетні конструкції та морфолого-синтаксичні поєднання, що забезпечують точність термінів у правовій сфері.

Також було досліджено лексико-семантичний шлях термінотворення в арабській юридичній термінології, він виявився надзвичайно продуктивним і значущим. Процес семантичних зсувів, що включає розширення та звуження значень, метафоризацію та метонімізацію, дозволяє утворювати нові лексеми, які чітко відображають специфіку правових понять. Зокрема, використання загальноновживаних слів з новими значеннями, наприклад, через метафоричні або метонімічні зсуви, дозволяє уточнити юридичні терміни та зробити їх більш доступними для розуміння в контексті права та суспільно-політичних явищ. Залучення форми множини та суфіксів, таких як *-āt*, також сприяє точному

визначенню юридичних понять, що підкреслює багатофункціональність та гнучкість лексико-семантичного методу в арабській правовій термінології.

Крім того, було відзначено, що запозичення в арабській юридичній термінології відображають вплив римського права, юридичної практики Османської імперії, сучасних європейських традицій та є віддзеркаленням етапів становлення та розвитку арабської державності загалом (лексика Корану, різних історичних етапів – Класичний, Посткласичний та Нова доба). Проте важливо, щоб процес інтеграції нових термінів здійснювався з урахуванням специфіки арабської культури та правової системи.

Таким чином, розвиток арабської юридичної термінології демонструє поєднання традиційних словотворчих моделей з новими потребами та викликами, забезпечуючи чіткість і точність терміносистеми в правовій сфері.

РОЗДІЛ 3.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ СТАНДАРТНОЇ АРАБСЬКОЇ МОВИ

3.1 Особливості перекладу юридичних термінів

Розглядаючи поняття «термін» як лексичну одиницю з переліком як стандартних, так і спеціальних функцій, маємо підкреслити, що юридичні терміни арабської мови виконують номінативну, сигнікативну, прагматичну та комунікативну ролі. Це питання розглядав І. Сівков (2014), підкреслюючи важливість розуміння багатофункціональності термінів в юридичній сфері.

Номінативна функція полягає у наведенні певного поняття, що належить до певної у нашому випадку правової сфери діяльності.

Сигнікативна функція визначає унікальність терміну на протипагу іншим лексичним одиницям, адже забезпечує виокремлення відмінних ознак того чи іншого поняття та його виокремлення у певну смислову групу.

Прагматична функція юридичних термінів забезпечує їх точне застосування в правовій практиці, сприяючи ефективному вирішенню правових питань. Вона полягає в тому, що терміни повинні бути зрозумілими і однозначними для всіх учасників правового процесу, враховуючи їх специфічне значення в контексті закону та його застосування.

Комунікативна функція терміну забезпечує обмін інформацією між суб'єктами спілкування у правовій площині. Для термінів загалом (окрім хіба що політичного дискурсу) та для юридичної терміносистеми не притаманна емоційна функція, яка досить часто є чітко вираженою для інших лексичних одиниць, і в той же час наявна більш специфічна функція компресій, тобто стисле, лаконічне позначення поняття в тій чи іншій галузі.

Згідно з теорією І. Сівкова, для термінів юридичної терміносистеми не характерна емоційна функція, яка властива багатьом іншим лексичним одиницям. Натомість, юридичні терміни виконують функцію компресії, це означає, що вони

повинні бути лаконічними та чіткими, точно передаючи поняття без втрати однозначності.

Повне уявлення особливостей функціонування арабських юридичних термінів можна отримати шляхом аналізу конкретних текстів юридичного спрямування для визначення вузькоспеціалізованих сфер та їх вживання, соціокультурних, регіональних та історико-регіональних чинників, що зумовлюють вибір певної перекладацької трансформації чи навіть поєднання кількох задля реалізації кінцевої мети міжмовного спілкування у юридичній сфері.

Мова юриспруденції є досить складною і комплексною мовною системою, що базується на засадах правової традиції тієї чи іншої країни і тому має свої особливості на різних рівнях: фразеологічному, стилістичному та, звісно, термінологічному (Sorioux, & Lerat 1992, p. 26).

Ключове поняття «закон» визначається як «сукупність соціально обумовлених правил поведінки, які нав'язують членам певного суспільства» (Cornu 2010, p. 133). Він розглядається як соціальне явище, яке включає три визначні компоненти: закон як норма, людина як законодавець та як виконавець законів одночасно й суспільство як філософсько-правовий концепт. Жемар (1990) стверджує, будь-який юридичний текст є продуктом історії, релігії та соціальної діяльності (практики) (p. 86). Як соціальна наука, право підлягає впливу соціально-історичного контексту, тому переклад юридичних текстів має забезпечити перехід між історичними, культурологічними, світоглядними рівнями різних мов.

Право як наука є квінтесенцією звичаїв, моральних засад та способів соціальної організації. Проблема перекладу юридичної термінології полягає у взаємозв'язку та взаємодоповнюваності між юридичною мовою та правовою системою, адже «за кожним юридичним терміном стоїть юридична культура, що його висвітлює» (Terral 2004, p. 9).

3.1.1 Галузевий розподіл юридичних термінів. Дослідження лексичних одиниць, що позначають юридичні терміни, свідчить про їхню важливість у формуванні правового дискурсу та його функціонуванні в різних галузях права. Класифікація термінів за тематичними критеріями дозволяє виявити специфіку

юридичної мови, а також зрозуміти їхнє використання у контексті різних правових систем. Як було відзначено в розділі 1, М. Тарнавська в своїх дослідженнях класифікує юридичні терміни на три основні категорії: терміни загального значення, спеціально-технічні та спеціально-юридичні. Спираючись на досвід дослідників, таких як М. Тарнавська та І. Сівков, ми розробили власну класифікацію юридичних термінів за тематичним критерієм, яка зокрема враховує специфіку арабської правової термінології та її застосування в різних правових системах.

Почнемо із термінів *загального узусу*, які часто використовуються в різних галузях права. Вони формують основу для розуміння правових норм та концепцій. Ці терміни визначають загальні правила та процедури, що регулюють відносини між особами, державою та іншими суб'єктами права. Наприклад, «قانون» – «закон, право»; «قانون العمل» – «трудове право»; «محكمة» – «суд, трибунал»; «محكمة الاستئناف» – «апеляційний суд»; «المحكمة الجنائية الكبرى» – «вищий кримінальний суд»; «قاضٍ» – «суддя»; «قاضي المحكمة» – «суддя трибуналу»; «محامٍ» – «адвокат»; «محامي الدفاع» – «адвокат сторони захисту».

Другим важливим аспектом є вживання похідних лексем, зокрема відносних прикметників («قانوني - قانوني» – «право - правовий»; «دستوري - دستوري» – «конституція - конституційний») на позначення певних юридичних термінів, зокрема, таких як: «وضع قانوني» – «правовий статус»; «غير قانوني» – «незаконний»; «حق قانوني» – «юридичне право»; «نشاط غير قانوني» – «незаконна діяльність»; «دليل قانوني» – «юридичний доказ»; «قانون دستوري» – «конституційне право»; «اجتماع دستوري» – «конституційна асамблея». Функція вищезгаданих термінів полягає в їх здатності адаптуватися до різних контекстів, забезпечуючи більшу гнучкість у правовій мові.

Окремої уваги заслуговують терміни, що стосуються *судових процедур*. Вони є ключовими для розуміння процесуального права та визначення процедур, спрямованих на вирішення правових конфліктів. Прикладами таких термінів є: «دعوى» – «позов, скарга, позовна заява»; «رفع دعوى» – «подати позов»; «استئناف» – «поновлення, апеляція»; «تقديم استئناف» – «подання апеляції»; «تحقيق» – «розслідування»; «التحقيق الجنائي» – «кримінальне розслідування».

Окремі терміни слугують на позначення *назв законів та правових сфер*. Наприклад, «القانون المدني» – «цивільне право»; «القانون المدني يتناول العقود» – «цивільне право регулює договори»; «القانون الجنائي» – «кримінальне право»; «القانون الجنائي يعاقب الجرائم» – «кримінальне право передбачає відповідальність за злочини»; «دستور» – «конституція»; «الدستور الجديد» – «нова конституція»; «القانون التجاري» – «комерційне право»; «القانون التجاري ينظم التجارة» – «комерційне право регулює сферу торгівлі»; «القانون الدستوري» – «конституційне право, конституційний закон»; «القانون الدستوري يحدد سلطات الحكومة» – «конституційний закон визначає повноваження уряду».

Що стосується термінів на позначення *правових документів*, то можна в якості прикладу навести деякі з них: «عقد» – «контракт, договір»; «عقد الإيجار» – «договір про оренду»; «وصية» – «заповіт»; «كتابة وصية» – «складання заповіту»; «شهادة» – «свідоцтво, свідчення, сертифікат»; «شهادة الميلاد» – «свідоцтво про народження»; «توكيل» – «довіреність»; «توكيل رسمي» – «офіційна довіреність». Функція термінів, що використовуються в правових документах, полягає в чіткому визначенні прав і обов'язків сторін. Вони сприяють забезпеченню юридичної ясності та зменшують ймовірність виникнення конфліктів.

У рамках обговорення *суб'єктів (учасників)* системи правосуддя, то окрім вищезазначених лексем «суддя», «адвокат» існує ще значна кількість дійових осіб юридичної системи, на позначення них також є окремі мовні одиниці: «مدعٍ» – «позивач»; «المدعي في القضية» – «позивач у справі»; «مدعى عليه» – «відповідач»; «المدعى عليه في القضية» – «відповідач у справі»; «شاهد» – «свідок»; «شهادة الشاهد» – «показання свідка»; «هيئة المحلفين» – «суд (журі) присяжних»; «هيئة المحلفين قررت الحكم» – «суд присяжних виніс вирок».

На позначення різних видів *покарань*, що є невід'ємною частиною системи правосуддя використовують наступні поняття: «عقوبة» – «санкція, штраф, покарання»; «العقوبة بالسجن» – «позбавлення волі»; «غرامة» – «стягнення, штраф»; «دفع غرامة» – «сплатити штраф»; «سجن» – «в'язниця»; «مدة السجن» – «строк ув'язнення»; «إعدام» – «смертна кара»; «الحكم بالإعدام» – «смертна кара, вища міра покарання».

Також окремої уваги заслуговують назви *цивільних та кримінальних процесів та процедур*: «القضية المدنية» – «цивільна справа»; «القضية المدنية تتعلق بالنزاعات الخاصة» –

«цивільна справа щодо приватних спорів»; «القضية الجنائية» – «кримінальна справа»; «القضية الجنائية تتعلق بالجرائم» – «кримінальна справа що стосується злочинів»; «دعوى قضائية» – «судовий позов»; «تقديم دعوى قضائية» – «подати позов»; «تعويض» – «компенсація»; «المطالبة بتعويض» – «вимога компенсації».

Отже, можна зробити висновок, що дослідження юридичних термінів в арабській мові є ключовим для розуміння та функціонування правового дискурсу. Класифікація термінів, що описують правові процедури, документи та учасників системи правосуддя, підкреслює їх важливість у забезпеченні ясності та точності правових норм. Це сприяє більш ефективному застосуванню законодавства і розвитку правової системи в цілому. Вивчення та правильне використання юридичної термінології дозволяє не лише зберігати правову визначеність, а й адаптувати систему правосуддя до змін в суспільстві, забезпечуючи її гнучкість і здатність відповідати на нові виклики. Тому ефективна класифікація та аналіз юридичних термінів є важливими інструментами для підтримання правової стабільності та розвитку справедливого правового середовища.

3.1.2 Вплив регіоналізмів на переклад юридичних термінів.

У процесі дослідження арабських юридичних термінів ми виокремили важливий аспект – вплив регіоналізмів на формування правової мови. Регіоналізми – це специфічні мовні, культурні та правові особливості, які формуються під впливом історичних, соціальних і економічних умов конкретного регіону. Вони мають вагомий вплив на те, як терміни та концепції в праві інтерпретуються та використовуються. Правові системи різних країн часто адаптують терміни до місцевих контекстів, враховуючи традиції та цінності суспільства. Наприклад, у деяких регіонах можуть використовуватися специфічні терміни для позначення правових понять, які в інших країнах мають інші значення або зовсім відсутні. Це потребує особливої уваги при перекладі юридичних текстів, адже неправильне трактування терміну може призвести до юридичних помилок.

В арабській юридичній термінології термін «суд касаційної інстанції» набуває особливого значення через відмінності в правових системах різних країн. Простежимо терміни, що використовуються для позначення судів з правом касації в

шести арабських країнах, зокрема Іраку, Лівані, Йорданії, Єгипті, Марокко та Саудівській Аравії. Касаційний суд є важливою інстанцією в системі правосуддя, оскільки виконує функцію перегляду рішень нижчих судів з метою виявлення можливих юридичних помилок.

В Іраку, Лівані та Йорданії суд, який виконує функції Касаційного суду, трактується як «محكمة التمييز», у Єгипті – «محكمة النقض», у Марокко та Саудівській Аравії відповідний суд називається «المحكمة العليا», що перекладається як «Верховний суд». Ця інстанція є найвищою судовою владою в обох країнах і виконує функції, схожі на Касаційний суд, включаючи остаточний розгляд справ. Таким чином, незважаючи на спільні функції цих судів у забезпеченні правосуддя, їх назви варіюються в залежності від країни. Це підкреслює значний вплив національних юридичних традицій на формування термінології судових інстанцій у різних правових системах. При перекладі терміну «Касаційний суд» на арабську мову в наведеному нижче тексті існує два варіанти, які може використовувати перекладач: «محكمة التمييز» та «محكمة النقض». Вибір між цими термінами залежить від специфіки судової системи країни та цільової аудиторії (Alamna 2023; Сівков 2015).

«محكمة التمييز / محكمة النقض هي محكمة عليا موجودة في بعض الأنظمة القضائية وهي لا تعيد النظر في حيثيات القضية، بل يقتصر عملها على تفسير القانون ذي الصلة» (Alamna 2023, p. 10).

«Касаційний суд — це суд вищої інстанції, який функціонує в деяких судових системах. Ці суди не проводять повторний розгляд фактів справи, а зосереджуються на тлумаченні відповідного законодавства».

Варто проаналізувати різноманітність назв законодавчих органів у арабських країнах. Husni і Newman віділили наступну пару: «مجلس الأمة» («Національна рада», «Парламент») в Державі Кувейт та Йорданському Хашимітському Королівстві, «مجلس الشورى» («Консультативна рада») в Арабській Республіці Єгипет, «مجلس النواب» («Палата представників») в Республіці Ірак, مجلس المستشارين («Рада радників») в Алжирській Народно Демократичній Республіці, Султанаті Оман, Державі Катар та Королівстві Саудівська Аравія (Husni, & Newman 2015, p. 110). Зокрема, у Саудівській Аравії «مجلس العائلة» або «Рада королівської сім'ї» є радою, що складається з членів правлячої сім'ї Аль Сауд. Це орган, який відіграє ключову роль у вирішенні внутрішніх питань

родини, зокрема тих, що стосуються престолонаслідування, внутрішніх конфліктів, а також підтримання єдності серед членів династії. Така рада може також брати участь у формуванні рішень щодо політичної влади й майбутнього лідера країни, особливо в періоди нестабільності або зміни влади. Ця варіативність свідчить про специфічність політичних систем кожної країни.

«يشترط في نائب الأمير الشروط المنصوص عليها في المادة 82 من هذا الدستور، وإن كان وزيراً أو عضواً في مجلس الأمة فلا يشترك في أعمال الوزارة أو المجلس مدة نيابته عن الأمير» (دستور الكويت، المادة 62).

«Вимагається, щоб заступник еміра відповідав умовам, встановленим у статті 82 цієї Конституції. Якщо він є Міністром або членом Національної ради, він не може брати участь у діяльності міністерства чи ради під час виконання своїх службових обов'язків» (Конституція Держави Кувейт, стаття 62).

«تتاط السلطة التشريعية بمجلس الأمة والملك ويتألف مجلس الأمة من مجلسي الأعيان والنواب» (دستور الأردن، المادة 25).

«Законодавча влада належить парламенту та королю. Парламент складається з Сенату і Палати Представників» (Конституція Йорданського Хашимітського Королівства, стаття 25).

«يتولى مجلس الشورى سلطة التشريع، ويقر الموازنة العامة للدولة، كما يمارس الرقابة على السلطة التنفيذية، وذلك على الوجه المبين في هذا الدستور» (دستور قطر، المادة 76).

«Консультативна рада здійснює законодавчу владу, затверджує загальну політику Уряду, бюджет та контролює виконавчу владу відповідно до цієї Конституції» (Конституція Держави Катар, стаття 76).

«يقوم مجلس العائلة الحاكمة، خلال ثلاثة أيام من شغور منصب السلطان، بتحديد من تنتقل إليه ولاية الحكم. فإذا لم يتفق مجلس العائلة الحاكمة على اختيار سلطان للبلاد قام مجلس الدفاع بتثبيت من أشار به السلطان في رسالته إلى مجلس العائلة» (دستور عمان، المادة 6).

«Рада королівської родини повинна протягом трьох днів після звільнення посади султана визначає, кому перейде правління. Якщо Рада королівської родини не досягне згоди щодо вибору султана для країни, Рада оборони затвердить ту особу, яку зазначив Його Величність султан у своєму листі до Ради королівської родини» (Конституція Султанату Оман, стаття 6).

«يتكون مجلس النواب من عدد من الأعضاء بنسبة مقعد واحد لكل مائة ألف نسمة من نفوس العراق يمثلون الشعب العراقي بأكمله، يتم انتخابهم بطريق الاقتراع العام السري المباشر، ويراعى تمثيل سائر مكونات الشعب فيه» (دستور العراق، المادة 49، الجزء الأول).

«Палата депутатів складається з певної кількості членів, які мають один мандат на кожні сто тисяч осіб населення Іраку. Депутати обираються шляхом загального, таємного і прямого голосування, при цьому враховується представництво всіх складових частин суспільства» (Конституція Республіки Ірак, стаття 49, частина 1).

Дослідження арабських юридичних термінів свідчить про значний вплив регіоналізмів на правову мову. Різноманітність назв законодавчих органів та інших термінів відображає специфіку правових систем у різних арабських країнах. Це підкреслює необхідність ретельного підходу до перекладу, оскільки неточності можуть призвести до серйозних юридичних наслідків. Відтак, врахування специфіки правових систем і регіональних особливостей є обов'язковим для досягнення адекватного перекладу та забезпечення ефективної міжкультурної комунікації в юридичній сфері.

3.1.3 Функціонування юридичних термінів в культурно-релігійному контексті. У контексті сімейного права терміни набувають особливого значення, оскільки вони відображають не тільки юридичні норми, але й культурні, релігійні та соціальні аспекти, які мають безпосереднє відношення до особистих прав і обов'язків осіб. Важливість точного використання термінів у цій галузі зумовлена необхідністю чіткої регламентації взаємовідносин між членами родини (питання, пов'язані з особистими відносинами, такими як шлюб, розлучення, опіка над дітьми та забезпечення справедливості у вирішенні майнових спорів, які виникають під час розлучень або інших сімейних конфліктів).

Сімейний кодекс вперше був прийнятий у магрибському регіоні в Королівстві Туніс («مجلة الأحوال الشخصية») (букв. «Кодекс особового статусу»), де 13 серпня 1956 року його затвердив король Мухаммад аль-Амін-бей шляхом видання декрету. Сімейний кодекс Тунісу має здебільшого секулярний характер та постулює рівність чоловіків і жінок в багатьох аспектах, причому ця рівність була розширена завдяки ряду поправок до кодексу (Сівков 2018, с. 152; Сівков 2019, с. 37).

У Алжирській Народно-Демократичній Республіці цей кодекс був ухвалений під назвою («قانون الأسرة») (букв. «Закон про родину») парламентом 9 червня 1984 року та затверджений указом президента. Сам кодекс перебуває під значним впливом шариатського права (Сівков 2018, с. 152; Сівков 2019, с. 37).

Сімейний кодекс Сирійської Арабської Республіки був ухвалений Палатою депутатів («مجلس النواب») 17 вересня 1953 року під назвою «قانون الأحوال الشخصية» (букв. «Закон про особовий статус») та затверджений указом президента. Положення Сімейного кодексу Сирійської Арабської Республіки в основному ґрунтуються на ісламському праві, зокрема на ханафітському мазгабі (фікгу), однак вони мають загальний характер і поширюються на все населення країни, незалежно від їхньої релігійної належності (як на мусульман, так і на немусульман, зокрема християн та друзів) (Сівков 2018, с. 152; Сівков 2019, с. 37-38). У сирійському Сімейному кодексі можна спостерігати так званий правовий плюралізм. Наприклад, християнські та друзькі громади мають право самостійно регулювати сімейні відносини в межах власних релігійних традицій, зокрема питання шлюбу та розлучення, без втручання державної юридичної системи (van Eijk 2013, с. 2-3, 51).

У Королівстві Марокко Сімейний кодекс був прийнятий парламентом та затверджений королівським декретом 10 жовтня 2004 року. Внаслідок реформ сімейного права Королівства Марокко було прийнято нову редакцію Сімейного кодексу вже під назвою «مدونة الأسرة» (букв. Кодекс сім'ї) (Otto 2010, с. 100).

У галузі сімейного права терміни відіграють вирішальну роль, оскільки вони не тільки фіксують юридичні норми, але й відображають глибокі культурні, релігійні та соціальні аспекти, які безпосередньо впливають на права та обов'язки осіб. Аналіз сімейних кодексів арабських країн свідчить про те, що кожен з них має свої особливості, які часто залежать від релігійних традицій та загальних підходів до прав людини, зокрема рівності між чоловіками і жінками. Реформи сімейного права в цих країнах демонструють прагнення до поєднання традиційних норм із сучасними вимогами прав людини та соціальної справедливості.

На прикладі арабського сімейного права чітко прослідковується все складність та специфіка поєднання двох правових систем: релігійної та світської. В арабській

мові існує термін «زواج», який детермінує поняття «шлюб», є універсальним на позначення законного союзу двох людей, але він залишається залежним від соціальної традиції кожної спільноти. Власне шлюб в арабському суспільстві – це єдиний законний спосіб існування сімейних уз. Але окрім «زواج», що має цивільне забарвлення, функціонує поняття «نكاح» («шлюб»), що носить релігійний характер, відповідає нормам шаріату, а тому його точний еквівалент відсутній в українській мові, де поняття «шлюб» визначається цивільно-правовим аспектом (Naji El Mekkaoui 2009, p. 73).

Лексеми «خطبة» та «مراكنة» позначають «заручини», які використовуються для опису урочистого обміну обіцянками між майбутнім подружжям перед укладенням шлюбу. У традиційному значенні це також може включати публічну заяву про намір одружитися. Використання цих термінів варіюється в арабських країнах залежно від регіональних мовних особливостей. Так, термін «ḥuṭba» широко використовується в Алжирській Народно-Демократичній Республіці, Королівстві Марокко та Сирійській Арабській Республіці, тоді як у Королівстві Туніс для позначення того ж самого процесу застосовується термін «murākana». Це свідчить про наявність лексичних варіантів, які змінюються залежно від конкретної країни, що підкреслює різноманітність мовних традицій у арабському світі (Сівков 2018, с. 153).

Наступними лексемами, що заслуговують на увагу в контексті цього дослідження, є «الخطاب» та «خطيب». Обидва терміни мають спільне значення в загальному контексті («наречений»), але відрізняються лише в регіональному використанні. Що стосується терміну «ḥāṭib», то він поширений в більшості арабських країн (Алжирська Народно-Демократична Республіка, Королівство Марокко та Сирійська Арабська Республіка), тоді як «ḥāṭib» є характерним для Королівства Туніс (Сівков 2018, с. 153). Ці відмінності свідчать про варіативність лексики арабських країн та демонструють вплив культурно-історичних особливостей на мовні практики.

Варто також розглянути терміни «صداق» (власне «дружба» - «подарунок») та «مهر» (букв. «купівельна вартість»), які є важливими елементами шлюбного контракту (Сівков 2018, с. 153). Обидва терміни позначають «шлюбний дарунок». «Sadaq»

зазвичай вказує на подарунок, який чоловік повинен надати дружині під час укладання договору про шлюб та який стає її особистою власністю відповідно до ісламського права (Spies 1991, с.78). «Mahr» може бути виплачений як одразу після укладання шлюбу, так і в розстрочку, залежно від домовленостей між подружжям. В свою чергу існує думка, у разі розлучення «mahr» може бути використаний як форма матеріального забезпечення жінки, оскільки він стає її власністю, навіть якщо шлюб завершується, підкреслюючи її права і рівність в подружніх відносинах.

В українській правовій системі, як ми вже зазначали, де шлюб визначається цивільно-правовими аспектами, еквіваленти термінів «sadaq» та «mahr» відсутні, оскільки українське право не має аналогів таких релігійно закріплених дарунків. Натомість в українській традиції існує поняття «посаг», що є матеріальними благами, які родичі нареченої передають під час укладення шлюбу (Коломієць та ін. 2003, с. 534). Це поняття не має юридичної фіксації.

Отже, контрасти між системами створюють певні труднощі для перекладачів. Кожна правова система має свій спосіб трактування юридичної реальності, що впливає на вибір конкретного слова для визначення певного юридичного поняття, надаючи перевагу одному терміну над іншим. Особливості арабських сімейних кодексів, що поєднують елементи світського та релігійного права, ставлять перед перекладачем завдання не тільки збереження юридичної точності, а й врахування культурних і релігійних відмінностей, що впливають на інтерпретацію термінів. Ефективне застосування юридичних термінів вимагає глибокого розуміння контексту кожної конкретної правової системи та умінь адаптувати їх до цільової мовної системи без втрати змісту та значення. Тому важливо вдосконалювати комплекс підходів до перекладу і розвивати методи міжкультурної правової комунікації, щоб зберегти рівновагу між універсальністю правових норм та їхньою локальною специфікою.

3.2 Переклад арабських юридичних текстів українською мовою

На сьогодні робота з іншомовними юридичними текстами користується великим попитом. Юридичний переклад, як визначає С. Шарчевіч (1997), є типом

перекладу, в якому перекладач не просто передає текст з однієї мовної системи в іншу, а перекладає «з однієї правової системи в іншу» (р. 13). Іншими словами, перекладачі повинні враховувати відмінності між правовими системами вихідної мови та мови перекладу. Цю думку підтримує також Ель-Фарахаті (2015), яка стверджує, що юридичний переклад, оскільки він «пов'язаний із культурою кожної мови», не є «простим перетворенням між вихідною мовою та мовою перекладу» (р. 6). Переклад юридичних текстів, особливо законодавчих, відрізняється від інших типів перекладу тим, що перекладач повинен бути «своїм» у обох культурах і правових системах: він має розуміти культуру і систему вихідної мови, а також бути здатним відобразити соціокультурний досвід в мові перекладу. Разом з тим Л. Черноватий зазначає, що перекладач повинен дотримуватися ряду певних особливостей перекладу, оскільки переклад має точно відображати оригінал документа (Черноватий, Карабан, Іванко, & Ліпко 2006).

Такі науковці, як С. Власенко, В. Карабан, Л. Черноватий, Е. Щепотіна займалися проблемою юридичного перекладу. Однак питання адекватності перекладу юридичних текстів надалі потребує досконалого вивчення.

Юридичні документи є основними інструментами, які регулюють правовідносини між фізичними та юридичними особами, а також між державними органами та громадянами. Вони забезпечують чіткість, системність та передбачуваність правових процесів, а також створюють умови для реалізації та захисту прав. До основних категорій юридичних документів відносяться: закони, кодекси, акти державних органів, судові рішення, контракти, угоди, постанови, укази, розпорядження, ліцензії, сертифікати, дипломи та інші офіційні документи, що мають юридичну силу.

У цьому розділі ми розглянемо основні види юридичних документів (контракти та договори) арабської мови та здійснимо їх характеристику в контексті перекладу українською мовою.

عقد رقم...

إن الشركة ... المسامة فيما يلي «البائع» من طرف ... والمؤسسة ... المسامة فيما يلي «الشاري» من طرف

آخر قد عقدنا هذا العقد بما يلي:

Контракт №...

Компанія ..., названа у подальшому Продавець, з однієї сторони, і об'єднання ..., назване у подальшому Покупець, з другої сторони, уклали цей контракт про подане нижче.

Цей фрагмент є типовим вступом до контракту, в якому зазначені основні сторони угоди та їхні юридичні статуси. Зокрема, сторони контракту також можуть позначатися і іншими термінами: «خهة» «طرف», «فريق».

Наступні фрагменти документів стосуються умов платіжного механізму через акредитив (англ. «letter of credit»), який є популярним інструментом у міжнародній торгівлі. Акредитив забезпечує безпеку обох сторін (продавця та покупця) у фінансових угодах.

ويتم الدفع من خطاب الاعتماد عندما يقدم البائع إلى بنك المستندات الآتية:

(١) الفاتورة التجارية؛

(٢) مجموعة بواليس الشحن الاصلية؛

(٣) شهادة الجودة؛

(٤) شهادة الكمية؛

(٥) بوليصة التأمين؛

ويقوم المشتري بدفع جميع المصاريف الخاصة بفتح خطاب الاعتماد وتعديله واستعماله.

Платіж через акредитив здійснюється після подання продавцем до банку наступних документів:

- 1) Рахунок-фактура;
- 2) Оригінали коносаментів;
- 3) Сертифікат якості товару;
- 4) Сертифікат кількості товару;
- 5) Страховий поліс.

Покупець несе витрати за відкриття, зміну та використання акредитиву.

شروط الدفع

في سياق ... أيام من تاريخ إستلام برقية البائع بأن البضائع جاهزة للشحن يجب على الشاري أن يفتح إِعْتِمَاداً غير قابل للإلغاء في مصرف.

Умови платежу

Покупець зобов'язується відкрити безвідзивний акредитив в банку протягом ... днів з дня отримання повідомлення продавця про готовність товару до відвантаження.

У цьому фрагменті документу можна виокремити такі юридичні терміни:

«Акредитив» («إعتماد», «خطاب الاعتماد») – у міжнародній торгівлі, цей термін позначає «безвідкладне доручення» однієї кредитної установи іншій здійснити оплату за товарно-транспортними документами за відвантажений товар. Лексема «إعتماد» відображає економічне і юридичне значення інструменту, що гарантує продавцю отримання коштів після надання товарних документів, а покупцю – забезпечення отримання товару за умовами контракту; відповідно «إعتماد غير قابل للإلغاء» – «безвідзивний акредитив», це вид банківського документа, який неможливо змінити або скасувати без згоди покупця та продавця. Тобто, коли акредитив відкрито, покупець не може змінити умови або скасувати його самостійно, навіть якщо це відповідає його інтересам. Це дає гарантію продавцю, що умови угоди будуть виконані, і він отримає плату, якщо виконає всі умови договору. «Рахунок-фактура» («فاتورة تجارية») є доказом надання товару чи послуги, і в арабській юридичній практиці позначає основний документ для розрахунків між сторонами. Цей рахунок фіксує детальну інформацію про найменування, кількість, ціну, сумарну вартість товарів, що відвантажені або перелік та вартість послуг, що надаються. «Коносамент» («تذكرة الشحن», «وثيقة الشحن», «بوليصة الشحن») – це товаросупровідний документ, що містить умови договору морського перевезення та надає його власнику право розпорядження вантажем. Коносамент («англ. «bill of lading») видається перевізником відправнику після прийняття вантажу для транспортування. Він є підтвердженням прийому вантажу та засвідчує факт укладення договору. У коносаменті визначаються відносини між перевізником та одержувачем вантажу. Термін має подвійне значення і як товаросупровідний документ, і як доказ прийняття вантажу для перевезення. «Страховий поліс» («بوليصة (وثيقة) التأمين») – це документ страховика, що підтверджує угоду про страхування. У ньому вказується: найменування страхувальника, об'єкти страхування, розміри страхових сум і страхових внесків, а також викладаються основні умови угоди (перелік страхових ризиків та інших подій).

Варто розглянути і термін «специфікація» («مواصفات»). Цей термін багатозначний, проте у зовнішньоторговельних документаціях, зокрема в контрактах, він позначає документ, який додається до тексту договору і містить в собі детальні дані, що характеризують предмет поставки, такі як технічні параметри, кількість, якість товару або послуг, умови доставки та інші важливі характеристики, які повинні бути уточнені сторонами угоди.

Далі ми розглянемо контракт, який передбачає арбітраж як механізм вирішення спорів. Це зазвичай тип контракту, який містить положення про те, що у разі виникнення суперечок сторони зобов'язуються вирішувати їх через арбітраж, а не через суди загальної юрисдикції. Такий контракт часто використовується в міжнародних угодах, де сторони бажають уникнути судових розглядів у різних юрисдикціях і згодні на розгляд суперечок незалежними арбітрами.

التحكيم

إن جميع الخلافات التي نشأت بصدد العقد ستقوم بتسويتها لجنة التحكيم في مدينة استوكهولم السويد دون اللجوء الي المحاكم العامة. وتتكون لجنة التحكيم من حاكمين وحاكم فاصل.

Арбітраж

Всі суперечки, що виникли у зв'язку з цим контрактом, будуть вирішуватися арбітражною комісією в місті Стокгольм, Швеція, без звернення до загальних судів. Арбітражна комісія складається з двох арбітрів і голови арбітражної комісії.

«يصدر قرار التحكيم بأغلبية الاصوات في خلال ٠٠٠ اشهر من تاريخ انتخاب او تعيين حاكم فاصل وفقا لشروط هذا العقد وقواعد القضاء التي يجب ان تنفذ حسب احكام القوانين في بلاد وجود لجنة التحكيم. لجنة التحكيم هي التي تحدد وتقسم بين الطرفين مصاريف التحكيم. قرارات التحكيم تكون نهائية وملزمة لكلا الطرفين».

«Арбітражне рішення ухвалюється більшістю голосів. Це відбувається протягом ... місяців з моменту обрання або призначення голови арбітражного суду. Ухвалення рішення здійснюється відповідно до умов цього контракту та правил судочинства, що застосовуються згідно з законодавством країни, де проводиться арбітраж. Арбітражна комісія визначає та розподіляє між сторонами витрати на арбітраж, а її рішення є остаточним та обов'язковим для обох сторін».

«إذا لم يتوصل الطرفان إلى اتفاق على هذا السبيل تحال القضية للحل إلى لجنة التحكيم التابعة للغرفة التجارية».

«Якщо сторони не дійдуть згоди щодо цього питання, справа буде передана на розгляд (вирішення) до Арбітражної комісії при Торгівельній палаті».

Розглянемо із цих частин контракту важливі для розуміння арабські юридичні терміни як, наприклад, «арбітражний суд» («تحكيم», «مجلس التحكيم») – орган, який здійснює судову владу при вирішенні суперечок, що виникають у процесі підприємницької діяльності; «арбітражна комісія», «арбітражний орган», «арбітражний комітет» («لجنة التحكيم») – це структура, яка виконує функції арбітражу, але вона є більш гнучкою. Арбітражна комісія може бути створена, наприклад, у межах певної організації чи галузі (наприклад, Торгівельна палата). Отже, основна різниця полягає в тому, що термін «арбітражний суд» є більш офіційним і регульованим правовими нормами інститутом, а «арбітражна комісія» може бути створена для конкретних спорів, зокрема в комерційних або професійних сферах. Відповідно, вираз «звертатися до арбітражних судів» можна перекласти як «حل (التَّجَا) إلى المحاكم العامة». Крім того, «арбітр» («حاکم», «محکم») – це член Арбітражного суду, у деяких країнах суддя Арбітражного суду. Цікавою лексемою, на нашу думку, є «суперарбітр», «головний арбітр» («حاکم رئيسي», «كبير المحكمين») – суддя, який обирається сторонами або призначений у встановленому законом порядку у разі виникнення розбіжностей між суддями під час арбітражного розгляду. Стійкого арабського терміну для позначення цього терміну його немає. Однак, важливим є також розуміння терміну «правила ведення справ в суді» («قواعد القضاء»), який відноситься до норм та принципів, що регулюють процедуру судового розгляду справ у суді, включаючи й арбітражні процедури, що можуть бути застосовані в арбітражних комісіях.

Наступним етапом буде розгляд частин договору або контракту, що регулює умови перевезень товарів морським транспортом.

«يدفع المشتري ثمن البضاعة بموجب هذا العقد بدولارات امريكي عن طريق فتح الاعتمادات في البنك الوطني التجاري مقابل تقديم مستندات الشحن بثلاثة أقساط متساوية بعد وصول البضائع إلى ميناء الإرسال».

«Покупець сплачує вартість товару за цим контрактом у доларах США, шляхом відкриття акредитивів у Національному комерційному банку. Оплата здійснюється

трьома рівними частинами після надання товаро супроводжуючих документів та прибуття товару в порт відправлення».

«حساب التعويض والمكافاة بين الشاري والبائع يجرى عند وضع الحساب النهائي عن الدفعة المعينة من البضاعة على اساس وثيقة الوقت (تايمشيت) التي وقعها الشاري او وكيله وربان السفينة».

«Обчислення компенсації та винагороди між покупцем і продавцем здійснюється при складанні остаточного рахунку за конкретну партію товару на основі таймшиту, підписаного покупцем або його представником та капітаном судна».

Юридичний термін «таймшит» («وثيقة الوقت», від англ. – «timesheet») – документ, який використовується в морських перевезеннях для фіксації точного часу, витраченого на завантаження та розвантаження судна. Цей документ є важливим для обох сторін контракту – покупця та продавця – оскільки він фіксує витрачений час і є основою для обчислення штрафів або винагород за наднормативний простій судна.

«إذا نفذت معدلات شحن السفينة قبل الموعد، دفع الشاري للبائع مكافأة قدرها ٥٠ بالمائة من معدل التعويض».

«Якщо норми завантаження судна виконуються до встановленого терміну, покупець виплачує продавцю винагороду у розмірі 50% від ставки компенсації».

Лексема «демередж» («غرامة التأخير», «تعويض») – штраф за наднормативний простій судна під час виконання завантажувальних та розвантажувальних робіт. Отримувач демереджу є власник судна, а платником є порт (фрахтувальник).

«إذا فتح الشاري الإعتماد بعد فوات الموعد أو فتحه بمبلغ غير كامل دفع للبائع عن كل يوم فوات غرامة التأخير قدرها 0,1 بالمئة من مبلغ الإعتماد غير المفتوح في الموعد».

«Якщо покупець відкрив акредитив після встановленого терміну, або відкрив його в неповній сумі, він сплачує продавцю штраф у розмірі 0,1 відсотка від суми акредитиву невідкритого вчасно».

У цьому юридичному контексті цей термін використовується для позначення виплати або компенсації за заподіяні збитки, що виникли через недотримання умов контракту або інших правопорушень.

«في حالة التنفيذ في تفرغ هذا المعدل بالتفوق يدفع البائع للمشتري علاوة الاسعجال قدرها ٥ بالمائة من مبلغ غرامة التأخير».

«Якщо завантаження буде виконано раніше встановленого терміну, продавець виплатить покупцю додаткову винагороду за прискорення у розмірі 5% від суми штрафу за затримку».

Лексична одиниця «диспач» («علاوة», «مكافئة») – винагорода, яку сплачує власник судна власнику вантажу – фрахтувальнику за дострокове закінчення завантаження та розвантаження судна.

«مدة الصلاحية لكل خطاب الاعتماد تكون لا اقل من ٦٠ يوما. يجب على المشتري ان يفتح الاعتماد ويقدم خطاب الضمان من البنك على الفور بعد استلام البرقية من البائع الذي يفيد فيها بأن البضاعة موجودة في الميناء وجاهزة للشحن. ويخبر البائع ايضا في هذه البرقية ثمن البضاعة التقريبي».

«Термін дії кожного акредитиву не повинен бути менше 60 днів. Покупець повинен відкрити акредитив та надати гарантійний лист від банку одразу після отримання телеграми від продавця, в якій повідомляється, що товар знаходиться в порту та готовий до відправлення. Продавець також вказує орієнтовну ціну товару в цій телеграмі».

«إذا عجز المشتري عن فتح خطاب الاعتماد او تقديم خطاب الضمان ففي هذه الحالة سيكون للبائع حق عدم شحن البضائع في انتظار فتح خطاب الاعتماد أو تقديم خطاب الضمان».

«Якщо покупець не може відкрити акредитив або надати гарантійний лист, у цьому випадку продавець матиме право не відвантажувати товар до відкриття акредитива або подання гарантійного листа».

Термін «гарантійний лист» («خطاب الضمان») – це офіційний документ, виданий банком, який забезпечує фінансове зобов’язання однієї зі сторін договору на користь іншої. Іншими словами, банк стає гарантом, у разі невиконання зобов’язань клієнтом, банк бере на себе відповідальність виплатити зазначену в гарантійному листі суму отримувачу. Такий лист часто використовують у міжнародній торгівлі, щоб забезпечити надійність угоди.

Наступним кроком у нашому дослідженні буде розгляд шлюбного договору. Цей етап включатиме детальний аналіз положень договору, зокрема, визначення ключових юридичних термінів, що використовуються в контексті укладання цього шлюбного договору. Після проведеного аналізу, всі виявлені терміни були систематизовані та представлені в таблиці 1. Важливо відзначити, що в ході цього аналізу ми також

звертаємо увагу на відповідність термінів існуючим правовим нормам і релігійним традиціям, оскільки шлюбний контракт є важливим елементом як юридичної, так і релігійної практики.

عقد زواج عرفي

... وبعد ان أقر الطرفان علي أهليتهما للتعاقد فقد اتفقا على التي:

أولاً: قبل كل من الطرفين على ان يعقد زواجه علي الآخر وارتضي بالآخر زوجا له علي كتاب الله و سنة رسوله وعلي مذهب أبي حنيفة واعتبر هذا العقد بمثابة عقد زواج دائم منتج لكافة الاثار القانونية والشرعية. ثانياً: تقر الزوجة الطرف الثاني في هذا بأنها خالية من كافة الموانع الشرعية والقانونية التي تحرم عليها الزواج الطرف الاول.

ثالثاً: يقر الطرف الاول بلجوه من الموانع الشرعية التي تحرم عليه الزواج من الطرف الثاني في هذا العقد بأنه غير متزوج بأكثر من أربعة وان زوجته الطرف الثاني في هذا العقد هي زوجة حسب الشريعة الإسلامية وطبقا لاحكام القانون.

رابعاً: يقر طرفي التعاقد بأن ما تثمره الحياة الزوجية من نسل بكافة الحقوق القانونية الشرعية المقرر للأبناء من نسب ونفقة وميراث وكافة الحقوق الاخرى.

خامساً: ينسب الأولاد الذين تثمرهم الحياة الزوجية إلي الطرف الأول وفي حالة حدوث أي خلاف لا قدر الله يلتزم بالإففاق عليهم بالنفقة اللازمة شرعا وقانونا...

Таблиця 1

Арабські терміни в шлюбних контрактах: юридичний та релігійний

контекст

Термін	Еквівалент арабською
шлюбний контракт, укладений за релігійними нормами, незареєстрований в органах державної фіксації актів цивільного стану	عقد زواج عرفي
віросповідання за вченням імама Абу Ханіфи (один із напрямів ісламського права)	مذهب أبي حنيفة
юридичні та релігійні наслідки	أثر قانوني و شرعي

законні перешкоди	موانع قانونية
дружина за ісламським правом	زوجة حسب الشريعة الإسلامية
право на законні та релігійні права	الحقوق القانونية الشرعية
аліменти та спадщина	النفقة والميراث
належне утримання згідно шаріату та закону	النفقة اللازمة شرعا وقانونا

Перший пункт шлюбного договору вказує на те, що обидві сторони погоджуються на укладення шлюбу одне з одним на основі релігійних принципів. Вони стверджують, що цей шлюб є постійним, з усіма відповідними правовими та релігійними наслідками, що виникають з його укладення. Зокрема, зазначається, що шлюб укладається відповідно до вчення Ісламу (Книга Аллаха, Сунна Пророка) і за методом імама Абу Ханіфи.

У другому пункті договору жінка підтверджує, що немає жодних релігійних або юридичних перешкод для її шлюбу з чоловіком. Це визначення має велике значення в юридичному контексті, оскільки вказує на те, що шлюб є дійсним згідно з існуючими релігійними нормами.

Третій пункт договору вказує на те, що чоловік підтверджує, що він не має релігійних чи юридичних перешкод для укладення шлюбу з жінкою. Важливою умовою є те, що чоловік не є багатоженцем (не має більше чотирьох дружин) і що цей шлюб є законним згідно з ісламським правом та законами.

Четвертий пункт договору зазначає, що всі діти, народжені в межах цього шлюбу, матимуть право на всі законні та релігійні права, зокрема на утримання та спадщину. Це підтверджує, що їхні права на спадщину, матеріальне утримання та інші права будуть захищені згідно з ісламським правом.

П'ятий пункт визначає, що діти, які народжуються від цього шлюбу, будуть записані на ім'я чоловіка. У разі будь-яких суперечок, чоловік зобов'язується утримувати дітей відповідно до релігійних і юридичних вимог. Це важливе положення, оскільки воно регулює фінансову відповідальність чоловіка за своїх дітей.

Отже, цей контракт укладається згідно з традиціями ісламського права та відображає особливості шлюбу, укладеного за релігійними нормами, незареєстрованого у органах державної фіксації актів цивільного стану. Шлюбний договір чітко визначає права та обов'язки обох сторін, зокрема щодо шлюбних відносин, прав на утримання, спадщину та виховання дітей.

В ході нашої розвідки також було розглянуто трудовий контракт, здійснено аналіз та класифіковано основні юридичні терміни. Усі виявлені терміни були систематизовані та представлені в таблиці 2. У процесі нашого дослідження було визначено основні положення трудового контракту, серед яких: ідентифікація сторін (роботодавець та працівник), посада, оплата праці, термін дії контракту, місце виконання роботи, спеціальні умови, кількість примірників контракту, а також питання, які не визначені в контракті, підлягають регулюванню відповідно до трудового кодексу. Всі ці елементи важливі для правового оформлення трудових відносин та забезпечення дотримання законодавства.

عقد عمل

بتاريخ : // 20 م

قد تم الاتفاق والتعاقد بين

الطرف الأول (صاحب العمل) ويمثلها السيد.....، عنوانه ..... الطرف الثاني

(العامل)..... الجنسية : ..... جواز سفر رقم : ..... وذلك على الآتي :.....:

أولاً : – يلتزم الطرف الأول (صاحب العمل) بتعيين الطرف الثاني (العامل) القابل للعمل لديه بوظيفة..... :

ثانياً – يتقاضى الطرف الثاني (العامل) راتباً قدره /..... د.ك . يدفع في نهاية الشهر.

ثالثاً: – يسري هذا العقد (لمدة غير محددة / مدة محددة) اعتباراً من..... إلى.....

رابعاً: – يجوز للطرف الأول (صاحب العمل) تشغيل الطرف الثاني (العامل) بأي من مؤسساته داخل دولة

الكويت.

خامساً:– شروط خاصة.

سادساً:– كل ما لم يرد بهذا العقد يخضع لأحكام قانون العمل الكويتي رقم (38) لسنة 1964 م .

سابعاً: – حرر هذا العقد من ثلاث نسخ بيد كل طرف نسخة والثالثة لدى وزارة الشؤون الاجتماعية والعمل .

Термінологія трудових договорів у арабському праві

Термін	Еквівалент арабською
трудоий договір	عقد عمل
перша сторона (роботодавець)	الطرف الأول (صاحب العمل)
друга сторона (працівник)	الطرف الثاني (العامل)
термін дії цього договору	سري هذا العقد
строковий контракт	مدة محددة
безстроковий контракт	مدة غير محددة
підпорядковуватися нормам закону про працю Кувейту	خضع لأحكام قانون العمل الكويتي

Отже, аналіз арабських юридичних документів, використаних у кваліфікаційній роботі магістра, підкреслює багатокомпонентність і структурну складність правової мови арабського світу. Здійснений розгляд текстів виявив, що юридична мова в арабських документах має не лише формально-правове значення, але й відображає культурні, релігійні та етичні цінності, характерні для арабських суспільств. Ключові юридичні терміни, у поєднанні з релігійними постулатами, часто визначають правові наслідки та обов'язки сторін, закріплені у контрактах.

Переклад арабських юридичних термінів українською мовою є складним процесом, що вимагає не лише лексичної, але й глибокої юридичної обізнаності. Розглянемо декілька ключових аксіом, які допоможуть забезпечити якісний переклад українською мовою:

1. Арабська юридична мова має унікальні мовні та стилістичні особливості, які відрізняються від стилю українських юридичних текстів. Перекладач повинен зберегти формальність і точність тексту, притаманні юридичному стилю, не допускаючи використання емоційно забарвленої лексики чи неформальних виразів.

2. Оскільки право є частиною культурного контексту, важливо враховувати відмінності в юридичних практиках та традиціях між арабським і українським правом. Перекладач має глибше розуміти, які правові інститути та процедури існують

в кожній країні, щоб правильно передати значення термінів і уникнути юридичних помилок.

3. Калькування може призвести до непорозумінь, тому важливо уникати прямого перекладу термінів, які не мають відповідних еквівалентів в українському праві. Замість цього варто застосовувати адаптовані терміни чи пояснення.

4. Юридичні документи вимагають високого рівня точності. Тому для забезпечення точності перекладу, фахівець повинен звертатися до сучасних юридичних словників, спеціалізованих на арабсько-українській юридичній термінології, для пошуку найбільш уживаних термінів та уникнення помилок в перекладі українською мовою.

5. Перекладач має бути не тільки технічно грамотним, але й етично відповідальним, адже будь-які перекладацькі помилки можуть призвести до юридичних наслідків.

Отже, переклад юридичних текстів є складним і відповідальним процесом через унікальні мовні та стилістичні особливості арабської юридичної мови, який вимагає від перекладача не лише мовної компетентності, а й глибокого розуміння специфіки правових систем двох різних культур. З огляду на вищезгадані аксіоми, перекладач повинен ретельно аналізувати контекст і правові традиції, що лежать в основі термінів, для забезпечення їх адекватного перекладу. Важливим є не лише точне відтворення термінів, а й здатність передати соціокультурний контекст, який часто впливає на значення юридичних понять.

Висновки до Розділу 3

Розглядаючи термін як лексичну одиницю, можна виділити його основні функції в юридичній сфері: номінативну, сигнікативну, прагматичну та комунікативну. За І. Сівковим, юридичні терміни виконують важливу роль у визначенні і виокремленні певних понять правової діяльності. Номінативна функція забезпечує точність позначення понять, сигнікативна – виділяє їх серед інших лексичних одиниць, прагматична функція сприяє чіткому та лаконічному передаванню інформації, тоді як комунікативна забезпечує обмін правовою інформацією між учасниками правових процесів.

Під час роботи над цим розділом ми класифікували юридичні терміни за тематичним критерієм, розглядаючи терміни загального узусу, похідні лексеми, як-от відносні прикметники для позначення правових концепцій, терміни що стосуються судових процедур, терміни на позначення законів та правових сфер, терміни на позначення документів, терміни на позначення суб'єктів (учасників) системи правосуддя, терміни на позначення покарань й терміни цивільних і кримінальних процесів та процедур. Дослідження юридичних термінів в арабській мові є важливим для розуміння правового дискурсу. Кожен термін, який використовується в юридичному контексті, має своє чітке значення та функцію, що дозволяє уникнути неоднозначності та зменшити ймовірність помилок при тлумаченні законів чи під час судових процесів. Правильне використання термінів забезпечує належне розуміння правових норм і дозволяє усім сторонам, що залучені до правосуддя, діяти відповідно до встановлених правил. Тому важливо, щоб кожен термін був чітко визначений і відображав свою функцію в конкретній правовій системі.

Що стосується регіоналізмів, то вони мають значний вплив на юридичну термінологію, оскільки вони формуються під впливом особливостей правових систем, історичних та культурних контекстів кожної арабської країни. Кожен регіон має свої власні юридичні традиції, що часто відображається в специфіці використання термінів. Вплив регіоналізмів на термінологію вимагає уважного підходу до перекладу, оскільки неправильне використання термінів може призвести до

юридичних помилок. Кожен термін має бути адаптований відповідно до правової системи країни, в контексті якої він використовується.

Специфіка перекладу юридичних термінів у культурно-релігійному контексті сімейного права є важливим аспектом, оскільки терміни відображають не лише правові норми, але й соціальні, культурні та релігійні особливості, що впливають на особисті права та обов'язки осіб. В арабських країнах сімейне право поєднує елементи релігійного та світського права, що ускладнює точне передання термінів при перекладі. Зокрема, складність полягає в необхідності врахування релігійних та культурних аспектів, які можуть не мати точних аналогів у правовій системі України.

Специфіка перекладу юридичної термінології в арабській мові полягає в тому, що правильний переклад вимагає ретельного врахування тематичних, культурних і регіональних аспектів. Кожен юридичний термін не лише визначає конкретне правове поняття, а й відображає унікальні особливості правових систем, соціальних та релігійних контекстів. Врахування цих факторів є необхідним для забезпечення точності, коректності та юридичної адекватності при перекладі. Перекладачі повинні враховувати регіональні відмінності термінів, оскільки їх значення може змінюватися залежно від місцевих правових традицій та культурних практик. Для забезпечення точності перекладу важливо адаптувати кожен термін відповідно до правового контексту та культурно-релігійних особливостей країни, на яку здійснюється переклад.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було розглянуто питання дефініції термінів як специфічної групи слів, проаналізовано різні підходи до визначення суті самого поняття, його ключових критеріїв й специфіки імплементації у мовленнєві ситуації. Незважаючи на суттєві, іноді антагоністичні розбіжності у дефініціях, було досягнуто висновку, що належність терміну до загальнолітературної мови визначається сукупністю характеристик, властивих лише йому.

Безумовно термін є структурним елементом поняття «термінологія», тобто системи засобів вираження наукової думки, яка в свою чергу є невід'ємним компонентом такого розділу мовознавства як лексикологія.

Правова система країн Близького та Середнього Сходу становить неабиякий науковий інтерес для дослідників США, Західної Європи та України, обумовлений геополітичними тенденціями останніх десятиліть. В той самий час практичні питання перекладу конкретних правових документів залишаються недостатньо розробленими. На сьогодні українські вчені І. Сівков, М. Тарнавська (Троєглазова) розробили ґрунтовну теоретичну базу дослідження юридичної термінології арабської мови, визначили наповненість поняття «термін» в юридичній галузі, простежили шлях формування, становлення та розвитку юридичної терміносистеми під впливом історико-релігійних чинників.

Арабська мова пройшла етапи еволюції, зокрема в галузі юридичної термінології. Ключову роль у розвитку цієї термінології відіграли ісламська юриспруденція, римське право та інші культурні впливи.

Також було визначено зміст поняття «юридична лексика», яку можна ідентифікувати як окремий підтип лексики суспільно-політичної. Характерними рисами лексикону юридичної галузі є чіткість та зрозумілість, яка досягається шляхом використання усталених граматичних конструкцій, стилістичних засобів та власне юридичних термінів. До особливостей юридичної лексики саме арабської мови можна віднести її релігійну забарвленість.

Щодо критеріїв класифікації юридичного лексикону, то провідна роль в цьому аспекті належить сфері застосування слова, його безпосередньому значенню та фіксації у нормативно-правових документах.

З метою поглибленого дослідження специфіки функціонування та перекладу юридичного терміну було залучено зіставний та описовий методи, структурний аналіз та метод суцільної вибірки.

Аналіз арабської юридичної термінології виявив три основні методи словотворення: морфологічний, синтаксичний і лексико-семантичний.

Найпродуктивнішим серед них є морфологічний метод, зокрема афіксація, яка дозволяє створювати систематизовані терміни, що відповідають вимогам правової сфери. Терміни, утворені цим шляхом становлять переважну більшість серед усього масиву опрацьованої лексики. На противагу цьому методу словоскладання представлено одиничними випадками.

Водночас, синтаксичний метод словотворення сприяє формуванню термінів-словосполучень, які передають зміст правових і суспільно-політичних понять, забезпечуючи точність у вираженні юридичних ідей. Такі складені конструкції, як трикомпонентні словосполучення та ідафні конструкції, зокрема багатоконпонентні словосполучення, є важливими інструментами для адаптації термінів до потреб сучасної правової сфери.

Лексико-семантичний метод термінотворення в арабській юридичній термінології виявився продуктивним, зокрема через семантичні зсуви, такі як розширення і звуження значень, метафоризацію та метонімізацію. Використання загальноживаних слів з новими значеннями та залучення форм множини і суфіксів, як-от *-āt*, забезпечує точність і адаптивність юридичних термінів до правового контексту.

Крім того, запозичення в арабській юридичній термінології відображають історичний вплив римського права, юридичної практики Османської імперії та сучасних європейських правових традицій. Водночас важливою є адаптація цих термінів відповідно до специфіки арабської культури та правової системи, що

забезпечує збереження їхніх концептуальних значень і підтримку ідентичності арабської юридичної мови.

У юридичному дискурсі терміни виконують декілька основних функцій: номінативну, сигнікативну, прагматичну та комунікативну, кожна з яких забезпечує важливі аспекти їх використання. Номінативна функція забезпечує точність у визначенні правових понять, тоді як сигнікативна функція дозволяє відокремити терміни від загальноповживаної лексики, надаючи їм унікальні значення. Прагматична функція сприяє ефективній передачі правового змісту у стислій формі, що є особливо важливим у юридичних текстах. Комунікативна функція підтримує обмін правовою інформацією між суб'єктами правових відносин, полегшуючи взаєморозуміння між ними.

Досить непростя мовна ситуація в країнах Арабського Сходу зумовлює певну невідповідність у функціюванні юридичної термінології. Мається на увазі диглосія в арабомовних державах, що зумовлює труднощі уніфікації та перекладу юридичних термінів. Шляхом до розв'язання цієї проблеми є високий рівень обізнаності з регіональними варіантами тих чи інших термінів та підбір оптимального еквівалента під час перекладу українською.

Дослідження юридичних термінів арабської мови показало важливість їх правильної класифікації за тематичним критерієм, що включає терміни, пов'язані з правовими концепціями, судовими процедурами, законами, документами, учасниками правосуддя та покараннями. Кожен термін має чітке значення та функцію, що є критичним для уникнення неоднозначностей і помилок під час інтерпретації правових норм.

Що стосується регіоналізмів, то вони значно впливають на юридичну термінологію, оскільки вони формуються під впливом особливостей правових систем і культурних контекстів кожної арабської країни. Кожен регіон має свої юридичні традиції, що позначаються на використанні термінів. Тому важливо точно адаптувати терміни під специфіку правової системи конкретної країни, щоб уникнути юридичних помилок.

Релігійно забарвлена лексика в юридичній терміносистемі арабської мови є результатом безпосереднього впливу релігій ісламу та становлення значної частини соціальних інститутів права. Більш того – арабська правова система розвивалася у синхронії з процесом становлення та розвитку ісламської держави, що чітко відображено у підходах до періодизації етапів формування юридичної терміносистеми. В реаліях сьогодення також відчутний фактор релігійних традицій, який найяскравіше проявляє себе у галузі сімейного права, де відзначається значний консерватизм та залежність від історичних, культурних, соціальних чинників.

Специфіка перекладу юридичної термінології в арабській мові полягає в необхідності детального врахування тематичних, культурних та регіональних аспектів. Кожен юридичний термін не лише вказує на конкретне правове поняття, а й відображає особливості правових систем, соціальних та релігійних контекстів, притаманних певній країні. Важливим є те, що значення термінів може змінюватися залежно від регіональних відмінностей, адже правові традиції й практики в різних арабських країнах можуть суттєво відрізнятись. Отже, для досягнення точності та коректності перекладу необхідно враховувати ці фактори, адаптуючи терміни відповідно до специфіки правового контексту та культурно-релігійних особливостей країни.

Перспективи подальших досліджень арабської юридичної термінології убачаємо в розвитку теоретичних засад термінотворення, вдосконаленні термінологічних стандартів для забезпечення точності та однозначності в правових текстах, розширенні практичних досліджень в галузі юридичного перекладу.

АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ

يشمل حقل المصطلحات القانونية في اللغة العربية الحديثة مجموعة واسعة من أدوات صياغة المصطلحات التي تُعبّر عن قدرة اللغة الفريدة على وصف الظواهر التقليدية المعروفة والمألوفة وكذلك المفاهيم الجديدة والفريدة كليا. تُعدّ دراسة المصطلحات القانونية العربية مكوّنا هاما في الدراسات الشرقية الحديثة حيث تفتح آفاقا جديدة لفهم الأنظمة القانونية في الدول العربية وتفاعلها مع الثقافات القانونية الأخرى. ويُعتبر فحص هذه المصطلحات شرطا أساسيا للتواصل القانوني الدولي الفعّال إذ أن دقة وصحة تفسير المصطلحات القانونية تؤثران مباشرة على تطبيق القانون. إن مشاركة الباحثين سواء الأجنبي أو الأوكرانيين في دراسة المصطلحات القانونية العربية تسهم في فهم أعمق لخصوصيات العلاقات القانونية في العالم العربي وتعزز الحوار القانوني بين الثقافات. كل هذه العوامل تؤكد أهمية دراسة المصطلحات القانونية كأداة لتحقيق الاستقرار القانوني والتعاون الدولي في عالمنا المعاصر المعولم. نظرا لأن النظام القانوني لكل دولة يعكس غالبا خصائصها الثقافية والدينية والتاريخية فإن دراسة المصطلحات القانونية العربية تصبح عنصرا أساسيا ليس فقط للمحامين والمتترجمين ولكن أيضا لجمهور واسع يسعى لفهم التفاعل بين الأنظمة القانونية المختلفة وتأثيرها على الممارسة القانونية العالمية.

يُبرز التطور التاريخي للمصطلحات القانونية في اللغة العربية تأثير الفقه الإسلامي والقانون الروماني مما شكّل الأساس للمصطلحات القانونية الحديثة. إنّ استخدام المصطلحات القانونية في السياق العربي يتطلب فهما عميقا لاستعمالها في المواقف القانونية الواقعية وإضافة إلى الارتباط بين المصطلحات والنصوص التشريعية وممارسات التقاضي. يلعب القانون العربي دورا هاما في العلاقات القانونية الدولية خاصة في سياق التعاون الاقتصادي والسياسي مع الدول الأخرى. يُعدّ الإلمام العميق بالمصطلحات القانونية العربية شرطا أساسيا لصياغة العقود بدقة وضمن الأمان القانوني في الممارسة القانونية الدولية. كما تُعدّ ترجمة المصطلحات القانونية مرحلة هامة في عملية التواصل القانوني الدولي حيث تتطلب الدراسة المتأنية نظرا لأهمية الدقة والوضوح في المصطلحات لضمان تطبيق القانون بشكل فعّال.

تتمثل أهمية هذه الرسالة في تحديد أفضل أساليب ترجمة المصطلحات القانونية العربية في ظل تعزيز التعاون الدولي بين أوكرانيا ودول الشرق الأوسط بهدف حل الأزمات في الخطاب السياسي والقانوني. هدف هذه الرسالة هو توضيح خصائص صياغة المصطلحات واستخدامها وترجمة المصطلحات في الخطاب القانوني العربي.

يتطلب تحقيق هذا الهدف القيام بالمهام التالية:

- تحديد الأسس النظرية لدراسة المصطلحات القانونية؛
- تطوير منهجية لدراسة المصطلحات القانونية العربية؛
- استكشاف نشأة وتطور المصطلحات القانونية العربية؛
- دراسة استخدام المصطلحات القانونية وتحديد خصوصيات ترجمتها إلى اللغة الأوكرانية.

تشمل مواد دراسة النصوص القانونية باللغة العربية المأخوذة من مقالات على الإنترنت التي تتناول قضايا القانون والالتزامات التعاقدية. يتيح اختيار هذه المواد دراسة خصوصيات المصطلحات القانونية واستخدامها الحالي في الخطاب القانوني العربي وبالإضافة إلى 150 مصطلحا تم اختيارها بطريقة العينة الشاملة من القواميس متعددة اللغات والشروحات الحديثة للمصطلحات القانونية العربية مثل: «القاموس القانوني العربي-الأوكراني / الأوكراني-العربي للمصطلحات الأساسية» (تأليف الكاتبة الأوكرانية - ترويجلاز وفا) و«القاموس المصغّر للمصطلحات القانونية (الفرنسي-الإنجليزي-العربي) للمبتدئين في القانون» (حسام معايه) و«مسرد المصطلحات القانونية الإنجليزي - العربي (أيمن الخطيب).

تتكون الرسالة من مقدمة وثلاثة فصول وخاتمة لكل فصل وخلاصة عامة وملخص باللغة العربية وقائمة بالمصادر والملاحق.

في مقدمة البحث تم تحديد أهمية الموضوع والهدف والمهام وموضوع البحث ومادة البحث والمنهجية العلمية والأهمية العملية وتطبيق النتائج.

في الفصل الأول من الرسالة تم دراسة الأسس النظرية للمصطلحات القانونية العربية. تم التركيز على المصطلح كعنصر أساسي في المفردات الاصطلاحية وأسباب وظروف نشأته بالإضافة إلى دراسة تاريخ ظهور المصطلحات القانونية مع تخصيص جزء لدراسة تصنيف أصول المصطلحات القانونية وخصائص المفردات القانونية في اللغة العربية الحديثة وشرح وشرح مناهج دراستها.

في الفصل الثاني تم تحليل نشأة وتطور المصطلحات القانونية العربية حيث تم تحديد الطرق الأساسية لتكوين المصطلحات القانونية في السياق العربي وتحديد الأساليب المورفولوجية النحوية والدلالية لتشكيل المصطلحات وكذلك دراسة تأثير الاقتباسات على تطور المصطلحات القانونية العربية ودورها في تحقيق الدقة وفعالية التواصل القانوني.

في الفصل الثالث تم تناول استخدام المصطلحات القانونية العربية وتحليل النصوص القانونية باللغة العربية. كما في الجزء العملي تم تصنيف المصطلحات وفقا للمعايير الموضوعية واستعراض خصوصيات التزاوج بين النظامين القانونيين (الديني والمدني) في قانون الأسرة العربي ودراسة تأثير الإقليمية على لغة القانون.

وفي الخاتمة تم تلخيص نتائج البحث المنجز وتحديد آفاق الأبحاث المستقبلية، حيث ترى آفاق البحث المستقبلية للمصطلحات القانونية العربية في تطوير الأسس النظرية لصياغة المصطلحات وتحسين المعايير المصطلحية لضمان الدقة والوضوح في النصوص القانونية وتوسيع الدراسات العملية في مجال الترجمة القانونية.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Азарова, Л., & Химич, В. (Ред.). (2023). *Використання професіоналізмів у діловому мовленні*. Матеріали ІІ науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, 21-23 червня 2023 р. Вінниця: ВНТУ.
- Артикуца, Н. В. (2009). Законодавчі терміни та їх визначення. *Наукові записки. Юридичні науки*, 90, 39-44.
- Білодід, І. К., Бурячок, А. А., & Гнатюк, Г. М. (Ред.). (1979). *Словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Бірта, Г. О., & Бургу, Ю. Г. (2014). *Методологія і організація наукових досліджень*. Київ: «Центр учбової літератури».
- Боднар, С. (2000). *Жанр арабських комерційних ділових паперів та їх мовна специфіка* (Неопубл. дис. канд. філ. наук). Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України, Київ.
- Болдирев Р. В., Коломієць В. Т., Критенко А. П., Мельничук О. С., Півторак Г. П., Пономарів О. Д., Скляренко В. Г., Стоянов І. А., Ткаченко В. А., Ткаченко О. Б., & Шамота А. М. (2003). *Етимологічний словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Голубовська, І. О., Шовковий, В. М., Лефтерова, О. М., Лазер-Паньків, О. В., Штиченко, І. Ю., Письменна, Ю. О., Корольов, І. Р., Ничаюк, С. П., & Соколова, Ю. О. (2012). *Багатомовний юридичний словник-довідник*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Д'яков, А. С., Кияк, Т. Р., & Куделько, З. Б. (2000). *Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти* (Монографія). Київ: КМ Academia.
- Загнітко, А. П. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*. Донецьк: ДонНУ.
- Каламбет, С. В., Іванов, С. І., & Півняк, Ю. В. (2015). *Методологія наукових досліджень*. Дніпропетровськ: Маковецький.
- Клочко, М. (2009). Джерела походження та способи творення юридичних термінів України. *Вісник Академії правових наук України*, 4(59), 223-231. Харків: Право.

- Кочерган, М. П. (2005). *Вступ до мовознавства*. Київ: «Академія».
- Кравченко Є. (2019). *Специфіка перекладу арабської медичної термінології українською мовою*. (Магістерська робота). Київський національний лінгвістичний університет, Київ.
- Любченко, М. І. (2015). *Юридична термінологія: Поняття, особливості, види* (монографія). Харків: «Видавництво права людини».
- Медвідь, В. Ю., Данько, Ю. І., & Коблянська, І. І. (2020). *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях)*. Суми: СНАУ.
- Петришин, О. В., Лемак, В. В., Лук'янов, Д. В., Оніщенко, Н. М., Погребняк, С. П., Рабінович, П. М., Смородинський, В. С., & Шевчук, С. В. (Ред.). (2017). *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право.
- Пономарів, О. Д. (2000). *Стилістика сучасної української мови*. Тернопіль: Навчальна книга.
- Рибалкін, В. С. (2000). *Арабська лінгвістична традиція: Джерела, творці, концепції*. Київ: Фенікс.
- Рибалкін, В. С. (2003). *Класичне арабське мовознавство*. Київ: Стилос.
- Семчинський, С. В. (1963). *Шляхи збагачення лексики: Матеріали до лекцій з курсу загального мовознавства*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту.
- Сівков, І. В. (2002). Державотворча термінологія в мусульманських країнах (на матеріалі арабомовних країн). *Мова і культура*, 2(5), 127-137.
- Сівков, І. В. (2003). Джерельна база арабської адміністративно-політичної лексики. *Мова та історія: Періодичний збірник наукових праць*, (66), 62-68.
- Сівков, І. В. (2003). Семантичні особливості позначення понять «конституція» та «король» в арабській мові в порівнянні з українською та англійською. *Мова та історія: Періодичний збірник наукових праць*, (65), 19-22.
- Сівков, І. В. (2007). Формування суспільно-політичної та юридичної лексики арабської мови у класичний та посткласичний період (7 - 8 ст). *Східний світ*, (4), 120-132.

- Сівков, І. (2008). *Розвиток суспільно-політичної і юридичної лексики сучасної арабської літературної мови* (Неопубл. дис. канд. філ. наук). Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України, Київ.
- Сівков, І. В. (2008). Адміністративно-політична та юридична лексика в хроніках Абдуррахмана аль-Джабарті. *Сходознавство*, (44), 91-101.
- Сівков, І. (2008). *Арабсько-український юридичний словник*. Київ: Альфа друк.
- Сівков І. В. (2014). *Лексикологія арабської мови. I частина*. Київ: ТОВ «ВТС ПРИНТ».
- Сівков І. В. (2015). Регіоналізми в арабській юридичній термінології. *Сходознавство*, (70), 134-142.
- Сівков, І. В. (2018). Регіоналізми в арабській термінології сімейного права країн Арабського Магрибу. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2(64), 150-154.
- Сівков, І. В. (2019). Особливості функціонування регіонально детермінованої термінології мови права країн Арабського Магрибу (на матеріалі текстів сімейного законодавства та Закону «Про акти цивільного стану»). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*, 1(25), 37-40.
- Тарнавська М. М. (2015). Класифікація юридичних термінів (на матеріалі сучасної арабської літературної мови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2(17), 86-88.
- Троєглазова, М. М. (2013). Теоретичні засади дослідження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови. *Сходознавство*, (64), 127-139.
- Троєглазова, М. М. (2015). Походження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови. *Одеський лінгвістичний вісник*, 1(5), 170-174.
- Хаустова, М. Г., & Юхименко, Д. С. (2019). Ісламська правова сім'я як одна з провідних правових сімей світу. Головні терміни мусульманського права – «шаріат» та «фікх». *Порівняльно-аналітичне право*, 1, 76-79.
- Черноватий, Л. М., Карабан, В. І., Іванко, Ю. П., & Ліпко, І. П. (2006). *Переклад англomовної юридичної літератури: Навчальний посібник*. Вінниця: Нова Книга.

- Almanna, A. (2023). *Legal Translation between English and Arabic*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG.
- Austin, J. (2009). *The Province of Jurisprudence Determined* (W. E. Rumble, Ed.). Cambridge University Press.
- Ayalon, A. (1987). *Language and change in the Arab Middle East: The evolution of modern political discourse*. New York: Oxford University Press.
- Brockelmann, C. (1908). *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*. Berlin: Reuther & Reichard.
- Cornu, G. (2010). *Dictionnaire vocabulaire juridique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Haspelmath, M. (2009). *Lexical borrowing: Concept and issues*. Jena: Max Planck Institute for the Science of Human History.
- Hayakawa, S. I., Hayakawa, A. R., & MacNeil, R. (1991). *Language in thought and action*. United States: Harvest Original.
- Husni, R., & Newman, D. (2015). *Arabic-English-Arabic translation*. London/New York: Routledge.
- Makdisi, G. (1984). The Juridical Theology of Shafi'i: Origins and Significance of Usul al-Fiqh. *Studia Islamica*, (59), 5-47.
- Naji El Mekkaoui, R. (2009). *La Moudawana (code de la famille), le référentiel et le conventuel en harmonie, le mariage et la filiation* (3e éd.). Rabat: Editions & Impressions Bouregreg.
- Otto, J. M. (Ed.). (2010). *Sharia Incorporated. A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*. Leiden: Leiden University Press.
- Picht, H., & Draskau, J. (1985). *Terminology: An Introduction*. Guildford: University of Surrey.
- Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace & World Inc.
- Sarcevic, S. (1997). *New approach to legal translation*. Den Haag: Kluwer.
- Savory, T. H. (1967). *The language of science*. London: Andre Deutsch.

- Spies, O. (1991). *Mahr*. In *Encyclopaedia of Islam* (Vol. 6, pp. 78-80). The Netherlands: E. J. Brill.
- Terral, F. (2004). L’empreinte culturelle des termes juridiques. *Les Presses de l’Université de Montréal*, 49(4), 707-984.
- van Eijk, E. (2013). *Family law in Syria: A plurality of laws, norms, and legal practices*. (Doctoral thesis). Leiden University, the Netherlands.
- Weinreich, U. (1963). *Languages in contact: Findings and problems*. The Hague: Mouton.
- أبو الوفاء، أحمد. (2009). *حق اللجوء بين الشريعة الإسلامية والقانون الدولي للاجئين: دراسة مقارنة*. الرياض: جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية.
- خسارة، ممدوح محمد. (2015). *وضع المصطلح العربي و تصميم المفاهيم في التطبيق*. دمشق: دار الفكر السوري.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Артикуца Н. В. (2007). Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. Відновлено з:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a35a1ce-87c6-41d2-8cb9-708795424cb0/content>.

المملكة الأردنية الهاشمية. (1952). دستور الأردن (المادة 25). تم استردادها من:

<https://representatives.jo/Ar/Pages/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B3%D8%A%D9%88%D8%B1>

جمهورية العراق. (2005). دستور العراق (المادة 49، الجزء الأول). تم استردادها من:

<https://faolex.fao.org/docs/pdf/irq128541.pdf>

دولة الكويت. (1962). دستور الكويت (المادة 62). تم استردادها من:

<https://www.carirs.gov.kw/constitution.html>

دولة قطر. (2004). دستور قطر (المادة 76). تم استردادها من:

https://encyclop.sjc.gov.qa/lawlib/Images/court_admin/laws/constitution/index1_2wh.htm

سلطنة عمان. (1996). دستور عمان (المادة 6). تم استردادها من:

https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Oman_law-1996-ar.pdf

ДОДАТКИ

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

حرف (أ)

тимчасове розпорядження суду	أمر مؤقت من المحكمة
спільна власність, спільне майно	الأملاك المشتركة
судове розпорядження, постанова суду	أمر قضائي
наказ про арешт	أمر حجز
ухвала про припинення розгляду справи	أمر عدم سماع الدعوى
апеляція	استئناف
судова повістка	استدعاء قضائي
анулювання	إبطال
тримання під вартою	الاحتجاز الاحتياطي
підтвердження достовірності	إقرار صحة
звинувачення	اتهام
ДОПИТ	استجواب

حرف (ب)

заява, декларація	بيان
повнолітній	بالغ
недійсність шлюбу	بطلان الزواج
недійсність договору	بطلان العقد
патент	براءة اختراع

حرف (ت)

внесення змін до договору	تعديل العقد
дозвіл на згоду	تصريح الموافقة
залякування	ترهيب
відшкодування, компенсації	تعويضات
клевета	تشهير
ухилення від сплати податків	تهرب ضريبي
сексуальні домагання	تحرش جنسي
ліцензія	ترخيص
відмова від претензій	تنازل المطالبات
демаркація кордонів	ترسيم الحدود
верифікація особи	تحقق من الهوية
арбітраж	تحكيم

حرف (ث)

доказ злочину	ثبوت الجريمة
---------------	--------------

حرف (ج)

судове засідання	جلسة محاكمة
спірний	جدالي
злочин	جريمة
дрібний злочин	جناية

حرف (ح)

судове рішення	حكم قضائي
судове рішення про винуватість	حكم بالإدانة
опіка над дітьми	حضانة الأطفال

свобода	حرية
надзвичайний стан	حالة الطوارئ

حرف (خ)

юридична експертиза	خبرة قانونية
юридична помилка	خطأ قانوني
розлучення за ініціативою жінки	خلع
шахрайство	خداع

حرف (د)

судовий позов	دعوى قضائية
захист	دفاع
доказ	دليل
незаперечний доказ	دليل لا يمكن إنكاره

حرف (ذ)

провина	ذنب
---------	-----

حرف (ر)

милосердя	رحمة
застава	رهن
судові збори	رسوم قضائية
податкова плата	رسوم ضريبية
асоціація юристів	رابطة المحامين
генеральний суддя	رئيس القاضي
юридичний висновок	رأي قانوني

حرف (ز)

шлюб	زواج
благодійна пожертва	زكاة

حرف (س)

правопорядок	سيادة القانون
реєстр суду	سجل المحكمة
причина	سبب
влада	سلطة
попереднє питання	سؤال مسبق
в'язниця	سجن
крадіжка	سرقة
відкликання позову	سحب الدعوى

حرف (ش)

умова	شرط
скарга	شكوى
особисті скарги	شكاوى شخصية
юридичний	شرعي
публічна відомість	شهرة عامة
невідома особа	شخص مجهول
свідоцтво, сертифікат	شهادة
свідок	شاهد

حرف (ص)

додатковий документ	صك إضافة
конфлікт	صراع
сімейний зв'язок	صلة قرابة
мовчання	صمت

угода	صفقة
заповіт	وصية
дійсність	صحة

حرف (ض)

гарантія	ضمان
судовий пристав	ضابط قضائي
збитки	ضرر
реальна гарантія	ضمان عيني
гарантія якості товару	ضمان الجودة التجارية
жертва	ضحية

حرف (ط)

заява про розлучення	طلب طلاق
третя сторона	طرف ثالث
законний шлях	طريق قانوني

حرف (ظ)

пом'якшувальні заходи	ظروف مخففة
під захистом закону	ظل القانون
несправедливий	ظالم

حرف (ع)

договір оренди	عقد الإيجار
нерухомість	عقار
офіційний вихідний	عطلة رسمية
помилування	عفو
недійсність	عدم النفاذ
справедливість	عدالة

відмова від розгляду позову	عدم سماع الدعوى
позовна заява, петиція	عريضة

حرف (غ)

зал засідань	غرفة
шахрайство, обман	غش

حرف (ف)

Федералізм	فدرالية
судова практика	فقه قضائي
незаконна дія	فعل غير قانوني

حرف (ق)

справа	قضية
судове рішення	قرار قضائي
закон	قانون
вбивство	قتل
суддя	قاضي
неповнолітній	قاصر
слідчий суддя	قاضي التحقيق
суддя з питань сімейного права	قاضي محكمة الأسرة

حرف (ك)

протоколіст	كاتب الضبط
засідка	كمين
гарантія, застава	كفالة
опіка над дитиною	كفالة الطفل
повна опіка	كفالة كاملة

حرف (ل)

положення, регламент	لائحة
біженець	لاجئ
комісія	لجنة

حرف (م)

суд	محكمة
виборча дільниця	مركز الاقتراع
громадянство	مواطنة
адвокат призначений судом	محام معين من قبل المحكمة
Рада	مجلس
державний службовець	موظف حكومي
судове виконання	مباشر تنفيذ قضائي
згода	موافقة
судовий перекладач	مترجم قضائي
юридичний представник	ممثّل قانوني
опонент	معارض
судовий процес	محاكمة
відповідальність	مسؤولية
ордер на видачу (екстрадицію)	مذكرة تسليم
вимога	متطلب
позивач	مدع
відповідач	مدعى عليه
спадщина	ميراث
обвинувачений	متهم

حرف (ن)

родинні зв'язки	نسب
прокуратура	نيابة عامة

Генеральний прокурор	نائب عام
спір щодо спадщини	نزاع الثراث

حرف (هـ)

втеча	هروب
суд присяжних	هيئة المحلفين

حرف (و)

юрисдикція	ولاية قضائية
доручення	وكالة
заповіт	وصية

حرف (ي)

день судового засідання	يوم الجلسة القضائية
-------------------------	---------------------